

Duhovnost u djelima hrvatskih književnika

Ćurić, Ana

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:655538>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-20**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

ANA ĆURIĆ

**DUHOVNOST U DJELIMA HRVATSKIH
KNJIŽEVNIKA**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA KROATOLOGIJU

ANA ĆURIĆ

**DUHOVNOST U DJELIMA HRVATSKIH
KNJIŽEVNIKA**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: izv. prof. dr.sc., Davor Piskač

Zagreb, 2023.

Zahvala

Hvala svim profesorima Fakulteta hrvatskih studija koji su mi prenosili znanje i poučavali me o znanosti, ali i životu, a posebno hvala mome mentoru.

Hvala mome suprugu Iliji na ljubavi, podršci, vjeri i razumijevanju te što je uvelike utjecao na moja postignuća i izgradnju osobe kakva sam danas.

Hvala mojim roditeljima na poticaju i podršci u obrazovanju te pružanju svega što mi je bilo potrebno u životu. Bez njih zasigurno ne bih postigla današnje uspjehe.

Hvala mojoj baki i sestri na motivaciji, vjeri, molitvi i poticaju na studiranje.

Hvala Višeslavu Matokoviću na ideji za temu ovog diplomskog rada.

Hvala II. zajednici sv. Jeronima na višegodišnjem razumijevanju, potpori, molitvi i motivaciji u studiranju i izradi diplomskog rada.

Hvala dragome Bogu.

Duhovnost u djelima hrvatskih književnika

Spirituality in the works of Croatian writers

Sažetak

Ovaj rad istražuje ulogu duhovnosti u hrvatskoj književnosti i njezinu vezu s kršćanstvom. Kroz književnost se analiziraju duboka duhovna pitanja koja pružaju uvid u kompleksnost ljudskog iskustva. Fokus je ovoga rada na intimnom odnosu hrvatskih pjesnika prema duhovnom te na načinima kako su te duhovne poruke prenosili kroz svoje književno stvaralaštvo. Percepcije duhovnosti su razne, no fokusirali smo se na kršćanski model duhovnosti kroz koji proučavamo pitanja i vrijednosti koje zanimaju čovjeka, poput smisla života, odnosa prema drugima i suočavanja s neizbježnim događajima.

Duhovnost u književnosti prodire u najdublje duhovne sfere, pružajući čovjeku inspiraciju, utjehu, nadu, dublje razumijevanje samoga sebe i svijeta te pomaže da pronade smisao. Stoga duhovna tematika pomaže čitateljima suočiti se s vlastitim osjećajima i mislima, potiče samosvijest i osobni rast te pomaže u prihvaćanju svijeta i sebe. Duhovnost je u hrvatskoj književnosti odraz dubokog utjecaja kršćanstva na hrvatski narod i njegovu kulturu. Duhovne su teme nadahnule razne hrvatske književnike kao što su Marko Marulić, Silvije Strahimir Kranjčević, Antun Gustav Matoš, Ivana Brlić-Mažuranić, Vladimir Nazor, Antun Branko Šimić i Tin Ujević, a Sveto Pismo bilo je temelj mnogih književnih djela.

Kroz analizu poetskih primjera, naglašava se dubina njihovih duhovnih promišljanja, unutarnjih borbi i potraga za smislom. Također, proučava se razvoj duhovnih faza pjesnika tijekom njihova života, uzimajući u obzir utjecaj okoline, društva, bolesti i teških životnih iskušenja koja su iskusili. Predstavljeni su književnici ostavili vrijedna djela koja svjedoče o njihovom dubokom promišljanju o duhovnom, vjeri i smislu života, a njihova ostavština pruža uvid u duhovnu dimenziju hrvatskog naroda i vrijednosti kršćanske tradicije.

Ključne riječi: duhovnost, vjera, Bog, kršćanska književnost, smisao života

Abstract

This paper research the role of spirituality in Croatian literature and its connection with Christianity. It analyzes profound spiritual questions within the realm of literature, offering insights into the intricate tapestry of human experiences. The primary focus lies in the profound relationship between Croatian poets and spirituality, and how they conveyed spiritual messages through their literary creations. Spirituality takes various forms, but our emphasis remains on the spirituality intertwined with Christianity and other compelling human concerns, such as the purpose of existence, interpersonal relationships, and navigating inevitable life events.

Spirituality in literature delves into the deepest recesses of the human spirit, providing inspiration, solace, hope, a deeper self-awareness, and a more profound understanding of the world. It aids individuals in finding meaning in their lives. Consequently, spiritual themes enable readers to confront their own emotions and thoughts, foster self-awareness and personal growth, and facilitate acceptance of the world and oneself. Spirituality in Croatian literature serves as a reflection of the profound influence of Christianity on the Croatian people and their culture. Spirituality have served as inspiration for various Croatian writers, including Marko Marulić, Silvije Strahimir Kranjčević, Antun Gustav Matoš, Ivana Brlić-Mažuranić, Vladimir Nazor, Antun Branko Šimić, and Tin Ujević, with the Holy Scriptures forming the foundation of their literary works.

Through an analysis of poetic examples, this study underscores the depth of their spiritual contemplations, inner struggles, and quest for meaning. It also examines the development of the poets' spiritual journeys throughout their lives, considering the impact of their environment, society, illnesses, and challenging life trials. The showcased writers have bequeathed valuable works that bear witness to their profound reflections on spirituality, religion, and the purpose of life. Their legacy provides invaluable insights into the spiritual dimension of the Croatian people and the enduring values of the Christian tradition.

Keywords: spirituality, faith, God, Christian literature, purpose of life

Sadržaj

1. Što je duhovnost?	3
1.1. <i>Razvoj duhovnosti</i>	4
1.2. <i>Povezanost književnosti i duhovnosti</i>	8
1.3. <i>Fenomen Boga u književnosti</i>	10
1.4. <i>Važnost duhovnosti u književnosti</i>	10
2. Kršćanstvo i hrvatska književnost kroz stoljeća	12
2.1. <i>Duhovne tendencije u srednjovjekovnoj književnosti</i>	12
2.2. <i>Počeci duhovne književnosti – primjer Marko Marulić</i>	13
2.3. <i>Duhovnost u književnosti na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće</i>	14
3. Duhovnost u poeziji Silvija Strahimira Kranjčevića	16
3.1. <i>Razdoblje povjerenja i nade</i>	17
3.2. <i>Razdoblje religioznih sumnji i nemira</i>	19
3.3. <i>Razdoblje bolesti i smrti</i>	22
4. Duhovnost u poeziji Antuna Gustava Matoša	24
5. Duhovnost u djelima Ivane Brlić-Mažuranić	27
6. Duhovnost u poeziji Vladimira Nazora	31
6.1. <i>Druga etapa stvaralaštva</i>	33
7. Duhovnost u poeziji Antuna Branka Šimića	37
7.1. <i>Razdoblje krize vjere</i>	37
7.2. <i>Razdoblje pouzdanja u Boga</i>	40
7.3. <i>Pristupi fenomenu Boga</i>	44
7.4. <i>Smrt i bespomoćnost</i>	45
8. Duhovnost u poeziji Tina Ujevića	48
8.1. <i>Etape stvaralaštva</i>	49
Zaključak	53
Literatura	54

Uvod

Duhovnost je jedan od temeljnih aspekata ljudskog bića koji prožima sve sfere čovjekova života. Književnost, kao izraz kreativnosti i introspekcije, ima moć istraživati duboka duhovna pitanja i pružiti čitateljima uvid u složenost ljudskoga iskustva. U radu koji slijedi, prikazat ćemo ulogu duhovnosti u hrvatskoj književnosti.

Hrvatska književnost ima bogatu povijest koja često bijaše isprepletana religioznim i duhovnim temama. Kršćanstvo je imalo snažan utjecaj na duhovni i kulturni razvoj hrvatskog naroda, a njegova se prisutnost očituje kroz djela mnogih hrvatskih književnika. Uzimajući u obzir ovaj kontekst, istražiti ćemo kako je duhovnost oblikovala književnost i kako su književnici prenosili duhovne poruke kroz svoja djela. Percepcija duhovnosti je raznolika i individualna, a u ovom ćemo radu proučiti širi spektar vrijednosti i pitanja koja zanimaju čovjeka.

Dublje ćemo prodrijeti u intimni doživljaj duhovnosti hrvatskih pjesnika kao što su Silvije Strahimir Kranjčević, Antun Gustav Matoš, Ivana Brlić-Mažuranić, Vladimir Nazor, Antun Branko Šimić i Tin Ujević te ćemo istražiti kako su svoja duhovna shvaćanja pretakali u stihove. Kroz analizu istih, istražujemo različite ideje duhovnosti u hrvatskoj književnosti, stavove autora o vjeri, moralnim vrijednostima, smislu života te kako su prenosili svoje poruke i zaključke čitateljima. Vidjet ćemo kako se njihov odnos s Božanstvom očitovao kroz različite aspekte poput povjerenja, nepovjerenja, molitve, sumnje, ljutnje, pouzdanja, negiranja ili slavljenja Boga. Analizirat ćemo motive i razloge zašto su pjesnici smirivali i tažili svoje duhovne čežnje i nemire upravo kroz intimni odnos s Božanstvom.

Proučit ćemo razvoj njihovih duhovnih faza i sazrijevanja uzimajući u obzir važnost utjecaja okoline, društva, bolesti i teških životnih iskušenja s kojima su se suočavali. Interpretacijom određenih poetskih primjeraka, istaknut ćemo dubinu njihovih duhovnih promišljanja, osvijetliti unutarnje borbe i potrage za smislom te sagledati kako su njihova djela postala izraz duboke duhovnosti. Ovim radom dobiti ćemo dublji uvid u kompleksnost duhovnosti u književnosti i njezinu ulogu u razumijevanju čovjekova života i svijeta oko njega.

1. Što je duhovnost?

Kako bismo krenuli pisati o duhovnosti i istraživati istu u književnim djelima, trebali bismo započeti definicijom što duhovnost jest i kako je mi percipiramo. Duhovnost je jedno od temeljnih iskustava čovjeka, a predstavlja duboko ukorijenjenu potrebu za razumijevanjem većeg smisla postojanja i pronalaženjem unutarnjeg mira. Ona vodi čovjeka k uvjerenju da postoji nadnaravno biće koje je veće od njega samog, a ima dublje razumijevanje života i smisla.

Kroz duhovnost ljudi istražuju svoju nutrinu i mogućnost samorazvoja. Također, promišljaju o dubokim pitanjima i ljudskim vrijednostima te nedokučivim spoznajama, izazovnim situacijama i smislu života. Kroz razvoj samoga sebe, čovjek teži postići mir te se povezati s nadnaravnom silom u koju vjeruje. U pojmu duhovnost isprepliću se dva osnovna segmenta: um i materija. Čovjek nije samo fizičko biće, već ima mnogo dublje dimenzije, stoga ga treba promatrati kao spoj – svjetovnog i svetog, uma i materije, nagona i svijesti.¹

Duhovnost tako obuhvaća različite vrijednosti poput misli, vjerovanja i emocija, a pitanja kojima se bavi su: smisao života, položaj pojedinca u svijetu, osjećaji prema drugima koji nas okružuju te odnos pojedinca prema događajima koji su neizbježni.² Pojam duhovno nastaje od riječi duh, a usko je povezano s dušom, neopipljivim i nevidljivim dijelom čovjeka. Kao što je sv. Terezija Avilska kroz kršćanski kontekst izjavila: „duša je neusporedivo dragocjenija od onoga što vidimo izvana“, uočavamo važnost proučavanja i analize duhovnih pitanja za čovječanstvo. Danas je opće poznato vjerovanje da postoji duhovni svijet koji nije ograničen na tijelo, već je transcendentalan – svatko ima dušu, postoje duhovna bića te dobro i zlo. Kroz takvo poimanje duhovnosti, približavamo se pojmu vjera, gdje se pojedinac posvećuje razvitku osobnog duha, uglavnom kroz religiju i predanje Bogu. Iako su duhovnost i religioznost povezani, važno je razlikovati ih.

Dosadašnje razmatranje prikazuje nam da duhovnost implicira nešto intimno i osobno, što pomaže pojedincu razumjeti sebe u odnosu na svijet i druge koji ga okružuju. S druge strane, religija obuhvaća institucionalna vjerovanja, obrede, molitve i simbole.³ Ona je organizirani sustav vjerovanja u čijem se središtu nalazi Bog. Termin „religioznost“ obuhvaća sve manifestacije ljudskih pozitivnih i negativnih pristupa pitanjima čovjekove egzistencije, odnosa u društvu te

¹ Polović, Antonija 2019. *Duhovno pjesništvo 20. stoljeća*, str.8.

² A. Polović, n.dj. 8.

³ A. Polović, n.dj. 7.

odnosa prema Bogu.⁴ Religija propisuje specifična ponašanja kao što su, u kršćanstvu, Deset Božjih zapovijedi, a kroz različite religijske rituale i molitve, osoba pokušava uspostaviti kontakt s višom silom i osigurati milosrđe.⁵ Na taj se način ostvaruje svojevrsni dijalog s Bogom, što je temelj kršćanske vjere. S obzirom na objašnjenje, religioznost se može shvatiti kao „konkretni“ aspekt duhovnosti.⁶ Kroz obrede, molitve, žrtvovanja i simbole, religiozna osoba dobiva smjernice koje je vode kroz svakodnevni život, s ciljem spasenja svoje duše za vječnost.⁷

1.1. Razvoj duhovnosti

S početkom modernog doba, počinju se javljati engleski i francuski pojmovi *spirituality* i *spiritualité*, što je bio odgovor na kompleksnost pitanja i kulturnih transformacija tog vremena. S obzirom na specifične probleme i promjene u kulturi koji su obilježavali tu epohu, važno je budno i kritički razmatrati upotrebu takvih pojmova.⁸

Iako se suvremeni koncept „duhovnosti“ počeo oblikovati u europskoj kulturi tijekom 17. stoljeća, nosi sa sobom složen spektar značenja i konotacija iz prethodnih povijesnih razdoblja. Korijeni engleskog pojma „duhovnost“ vode do latinskog izraza *spiritualitas*, izvedenog iz riječi *spiritus* koja se odnosi na „dah života“. Proučavajući članak Waltera Principea („Prema definiranju duhovnosti“, 1983.), moguće je prepoznati četiri glavne faze u razvoju ovog pojma.⁹

Prva faza obuhvaća rani biblijski izraz koji sugerira moralnu dimenziju života. U grčkom je to *pneuma* – život u Božjem Duhu, nasuprot tjelesnom životu. Ova podjela ne bi trebala biti shvaćena kao kasnija dualnost tijela i duha koju su razvili grčki filozofi i rani kršćanski pisci kasne antike. Umjesto toga, ova ideja uključuje moralni red života i discipliniranje tijela kako bi se obuzdale neukrotive želje. Ovaj koncept ima utjecaja u kasnijim interpretacijama, gdje se ponekad naglašava potreba za strogim discipliniranjem (često asketskim), kako bi se suzbile sebične želje i želje tijela. Ovaj poziv na moralni život u duhu prisutan je i u Pavlovim Poslanicama (Galaćanima 3,3; 5,13, 16-25; Korinćanima 3,1-3). Druga faza proizlazi iz kršćanskog utjecaja i donosi

⁴ A. Polović, n.dj. 7.

⁵ A. Polović, n.dj. 10.

⁶ A. Polović, n.dj. 10.

⁷ A. Polović, n.dj. 10.

⁸ Carrette, Jeremy; King, Richard 2005. *Selling Spirituality. The Silent Takeover Of Religion*, str 30.

⁹ J. Carrette, R. King, n.dj. 33.

razdvajanje „duha“ i „materije“. Rane kršćanske gnostičke skupine često su naglašavale suprotnost duhovnog i materijalnog svijeta. Ranokršćanski pisac Origen, iznio je tri različite interpretacije biblijskih tekstova povezanih s Pavlovom distinkcijom između tijela, duše i duha. Prva ili materijalna interpretacija sugerira doslovno značenje biblijskih riječi. Druga se interpretacija odnosi na specifične uvjete i duševni život kršćanskog vjernika. Treća interpretacija prepoznaje alegorijsko značenje, gdje se biblijske poruke tumače kao prenošenje univerzalnih istina umjesto opisivanja povijesnih događaja. Ova treća interpretacija odgovara „duhovnom“ tumačenju biblijske poruke i ima trajno, vječno značenje. U suvremenom dobu, prethodna kršćanska razdioba „tijela-duše-duha“, reinterpretirana je kao unutarnje, psihološko „ja“. „Duhovno značenje“, koje je nekoć označavalo vječni svijet Svetog Duha, sada se mijenja u „unutarnje osobno značenje“ za pojedinca, dok se „duhovnost“ povezuje s unutarnjim „ja“. Ova promjena dovodi do zbrke između duha i duše te je stari kršćanski model „tijelo-duša-duh“ prenesen u ideju žanra književnosti koji se prilagođava svjetskom tržištu kao „um, tijelo i duh“. Tako vidimo da su „dualistički“ trendovi često bili promovirani unutar europske kulture, ali ne kao kod Pavla kroz moralan osjećaj i višestruko tumačenje Biblije, već kao jasna filozofska dualnost koja razlikuje duh i materiju. U trećoj fazi uporabe pojma duhovnosti, fokus se usmjeravao na crkveno posjedovanje imovine tijekom srednjeg vijeka. Ovdje se pravila razlika u vezi s osobama i imovinom označavajući ih kao duhovne ili svjetovne. To je omogućilo razlikovanje između „gospodara duhovnih“ i „gospodara svjetovnih“, tj. između imovine u vlasništvu Crkve i onih u vlasništvu kralja. Ova je perspektiva proizašla iz starijih biblijskih koncepta poput one „dajte caru što je carevo“ (Matej 22,21; Marko 12,17; Luka 20,25) i Origenova razlikovanja između materijalnog značenja biblijskih izjava i njihovog vječnog duhovnog značenja. Četvrto značenje duhovnosti u analizi Principea, prvi se put pojavljuje u sedamnaestom stoljeću u Francuskoj, stvaranjem modernog francuskog pojma *spiritualite*. Ovaj pojam koristio se za opisivanje općenito pobožnog i kontemplativnog načina života, a iz njega je izveden moderni engleski termin „duhovnost“. Do toga doba, Protestantska je reformacija postavila temelje, naglašavajući neposredan odnos pojedinca s Bogom i važnost unutarnje vjere, stvarajući tako okruženje unutar europskog kršćanstva koje je omogućilo početak privatizacije religije.¹⁰

¹⁰ J. Carrette, R. King n.dj. 33.

U sedamnaestom stoljeću, pod utjecajem figura poput Madame Guyon (1648.-1717.),¹¹ počela se razvijati nova perspektiva koja je specifično povezivala *spiritualite* s unutarnjim životom individualne duše. Guyon je promovirala praksu molitve koja je uključivala umirivanje svih mentalnih aktivnosti i napuštanje samoga sebe kako bi se iskusilo božansko unutar osobe. Ova se praksa temeljila na mnogo starijim konceptima, poznatim kao „negativna teologija“ ili „apofatički misticizam“, unutar kršćanske tradicije. Guyon je kroz *spiritualite* također počela upućivati na ideju unutarnjeg znanja ili iskustva božanskog. Njezine su ideje naišle na kritike katoličkih autoriteta toga vremena, koje su je optužile za kvijetizam - heretičko vjerovanje da kontemplacija Boga dovodi do pasivnosti i odricanja od djelovanja. Međutim, Guyon je osporavala tu interpretaciju, tvrdeći da negiranje vlastite volje ne znači prestanak djelovanja, već da bi pojedinci trebali djelovati putem unutarnjeg djelovanja milosti.¹²

Kroz devetnaesto i dvadeseto stoljeće, europski je kolonijalizam donio neviđen susret s azijskim civilizacijama, potičući interes za „Orijent“. Koncepti poput misticizma i duhovnosti, pružili su način za izražavanje različitih ljudskih nemira i napetosti. Tijekom ovog razdoblja, razni trendovi i pokreti stvorili su povećanu privlačnost prema duhovnom. Primjećujemo rast popularnosti spiritualizma i okultnih praksi poput kontakta s duhovima putem medija u Sjevernoj Americi i Britaniji. Publiku je sve više zanimala istočna filozofija i religija, koje su se činile egzotičnim alternativama kršćanstvu. Osobe poput Vivekanande iz Indije, Dharmapala, Shaku Soen i njegova učenika D. T. Suzuki iz Japana, postale su glasnogovornici raznih religijskih tradicija, doprinoseći nastanku koncepta europske duhovnosti. Središnja figura ovoga razdoblja bio je Vivekananda, sljedbenik mističke pouke Ramakrishne i osnivač Ramakrishna Misije, koja je promovirala učenja Advaita Vedante (nondualističkog) kao središnja učenja hinduizma. Vivekananda je koristio bogatu duhovnu povijest Indije kako bi istaknuo kontrast između duhovnosti i sekularnih filozofija koje naglašavaju materijalizam i fizički svijet. Time je pokušao naglasiti da Zapadu, iako naprednom u tehnološkom smislu, nedostaje duboka duhovna dimenzija koja je prisutna u istočnim kulturama poput Indije. Ova dihotomija između duhovnog i materijalnog postala je središnji element u njegovoj ideji, pomažući mu stvoriti dojam da Indija

¹¹ Jeanne-Marie Bouvier de la Motte-Guyon, poznata kao Madame Guyon bila je francuska kršćanka optužena za zagovaranje kvijetizma, što je smatrano heretičkim od strane Rimokatoličke Crkve.

¹² J. Carrette, R. King n.dj. 37.

ima nešto vrijedno i dragocjeno što Zapad nema. Ovo je bio ključni aspekt njegove poruke kojom je pokušao privući pozornost i osvojiti podršku zapadne publike za svoje ideje i filozofiju.¹³

Tako je Vivekananda postavio temelje za preuzimanje azijskih mudrosnih tradicija u New Age pokretu dvadesetog stoljeća.

Krajem 19. stoljeća, zbog znatnog razvoja psihologije, započelo je smještanje duhovnosti unutar okvira modernog individualnog „ja“, ali njegova popularizacija uslijedila je tek u 1950-im i 1960-im, tijekom uspona humanističke psihologije, profesionalnog savjetovanja te uspona te specifične kulture. Pojam duhovnost prepoznat je kao privatni i psihološki fenomen. Međutim, ključan se pomak dogodio tijekom 1980-ih, kada je započela prva privatizacija - stvaranje konzumeristički orijentirane individualne duhovnosti. Dalje se nastavlja druga privatizacija religije, koja nastoji prilagoditi duhovne koncepte zahtjevima ekonomije i izražavanja individualnog „ja“ prema poslovnom uspjehu. To je prvi put u povijesti da ekonomija diktira izražavanje unutar društva, a tržište preuzima kulturni i politički dnevni red te procese socijalizacije. Od 1980-ih, duhovnost se širi na sve aspekte javnog života, uključujući zdravstvo, obrazovanje i, naravno, poslovan svijet. Duhovnost se može spojiti s gotovo svim aspektima, jer kao pozitivan, no većinom nepotpuno deginiran kulturni obrazac, može obogatiti bilo koju kulturnu tendenciju.¹⁴

Sve do kasnih 1980-ih, termin duhovnost često se povezivao s diskursom o misticizmu, no od tada je misticizam sve više zamijenjen konceptom „duhovnosti“. Duhovnost je u tom kontekstu procvjetala kao ideja jer je pronašla svoje mjesto unutar svjetovnih tržišta, dok je misticizam zadržao svoje tradicionalno značenje. Iako su i duhovnost i misticizam doživjeli proces psihologizacije, duhovnost se počela pojavljivati kao poželjnija oznaka za fenomene koji su se udaljili od tradicionalnih okvira u zapadnom društvu na početku 21. stoljeća. Misticizam i dalje nosi konotacije okultizma i tajanstvenosti, zbog čega je izgubio mnogo od svoje ranije privlačnosti jer je ostao snažno povezan s religijom i natprirodnim pojavama. Duhovno se, s druge strane, počinje fokusirati na individualističke aspekte.¹⁵

Duhovnost književnika koje ćemo proučavati u ovome radu, neizbježno odražava snažan utjecaj kršćanstva koje je duboko ukorijenjeno u hrvatskoj tradiciji i kulturi. Naša će se pažnja

¹³ J. Carrette, R. King n.dj. 39.

¹⁴ J. Carrette, R. King n.dj. 41.

¹⁵ J. Carrette, R. King n.dj. 43.

usmjeriti prema analiziranju kršćanskog modela duhovnosti, otkrivajući duboke veze između vjere i književnosti koje su obilježile hrvatsku kulturu i obogatile književnu baštinu. Ipak, dublji pogled u ova djela pokazuje da se duhovnost ne može svesti samo na religijske okvire. Osim kršćanskih tematika, mnogi su književnici posegnuli za drugim izvorima inspiracije, poput istočnih filozofija i mističnih iskustava. U ovom ćemo radu također prikazati i primjere koji nisu povezani s kršćanstvom, već imaju druge duhovne konotacije, koje ćemo nastojati i interpretirati.

1.2. Povezanost književnosti i duhovnosti

Šimundža navodi kako je književnost autonomna znanost kojoj je glavni cilj umjetnički doživljaj.¹⁶ Međutim, pri artikulaciji, ona obuhvaća svu životnu problematiku, poput misli, osjećaja, kreacije i činjenica — čovjeka u cjelini; svijet u njemu i oko njega.¹⁷ Tako dolazimo do zaključka da književnost obuhvaća duhovni svijet i vjerske perspektive, kako teističke tako i ateističke.¹⁸ Također, duhovnost se u književnim djelima očituje kroz različite aspekte, istražujući teme poput temeljnog smisla života, moralnih vrijednosti, ljudskih emocija i traganja za unutarnjim mirom.

Prepoznavanje duhovnosti u književnosti, zahtijeva duboko razumijevanje štiva i osobno tumačenje čitatelja. U književnosti, duhovnost nije nužno povezana s religijskim koncepcijama, već se manifestira kao dubinsko razmatranje pitanja svih životnih područja, kroz umjetnički izaraz. Duhovne teme u književnosti mogu biti posebno zanimljive i nepresušne, zbog svoje filozofske i antropološke naravi.¹⁹ Zanimljiva je mogućnost umjetnosti da se ljudski problemi podignu na instancu teoloških razmišljanja, a teološki na razinu antropoloških doživljaja²⁰. Iz čega možemo zaključiti da je čežnja čovjeka približiti ono transcendentalno svojoj bićevitosti, vlastitom duhu, kako bi se približio izvoru kojeg osjeća kao početak svega. U suštini, želi se vratiti sebi i Stvoritelju koji se nalazi u svakoj čestici bića. Duhovnost u književnosti možemo prepoznati kroz tematski kontekst.

¹⁶ Šimundža, Drago 1997. *Problem Boga u suvremenoj književnosti: Uvodni pristup*, str. 366.

¹⁷ D. Šimundža, n.dj. 366.

¹⁸ D. Šimundža, n.dj. 366.

¹⁹ Šimundža, Drago, 2004. *Bog u djelima hrvatskih pisaca. Vjera i nevjera u hrvatskoj književnosti 20. stoljeća. Svezak prvi*, str. 22.

²⁰ D. Šimundža, n.dj. (8) 24.

Duhovna književnost često istražuje duboka pitanja kao što su smisao postojanja, priroda ljubavi, strah i patnja, kao i pitanja transcendencije i univerzalnih ljudskih vrijednosti. Moralna i etička pitanja također igraju značajnu ulogu u identifikaciji duhovnosti. Književna djela koja se bave dubokim moralnim dilemama i etičkim pitanjima, često upućuju na prisutnost dublje duhovne refleksije te potiču čitatelja da razmišlja o općeljudskim pitanjima. Likovi u književnim djelima također mogu biti indikatori duhovnosti kada prolaze kroz unutarnji razvoj, preispitivanje svojih uvjerenja i traženje smisla. Kroz praćenje njihova razvoja tokom djela, čitatelji mogu dobiti uvid u dublje duhovne aspekte književnog djela. Upotreba simbola i metafora karakteristična je za izražavanje duhovnih ideja.

Duhovnost se često prenosi kroz apstraktne motive kao što su Bog, raj, pakao, nebo, patnja, otkupljenje, duša, bol, svjetlo i tama. U ovim motivima, kojima se književnici nerijetko koriste kako bi izrazili unutrašnje stanje duha, nalazimo religiozni kontekst. S obzirom da ćemo se u ovome radu dosta baviti motivima koji imaju dublje religiozno značenje, valja predstaviti razliku pojmova religiozni i religijski, kod kojih često dolazi do zamjene.

Pridjev religijski veže se uz opća tumačenja religija, dok pojam religiozni označava unutrašnje stanje pojedinog čovjeka koji prihvaća ili ne prihvaća Boga, duhovan svijet, bez obzira na religiju.²¹ U književnosti, duhovnost se može integrirati i s religioznošću, ali to nije nužno. Integracija duhovnosti i religioznosti ovisi o autoru i temi. Religiozni i duhovni motivi unutar djela jasno ukazuju na prisutnost duhovne dimenzije. Međutim, duhovnost izvan religijskih okvira također može imati dubok utjecaj, usmjeravajući čitatelje na razmišljanje o dubljem značenju života i postojanja. Stoga će u hrvatskoj duhovnoj književnosti, s obzirom na tradiciju i religijsko nasljeđe, često biti riječ o kršćanskom izričaju vjere i duhovnosti.²²

Književnost, unatoč svojem civilizacijskom i kulturnom postojanju prije kreiranja Biblije, dobiva neiscrpan izvor inspiracije iz nje.²³ Tako, hrvatsku književnost ne možemo kvalitetno proučavati bez osviještenosti koliko je privržena i nadahnuta biblijskim motivima.²⁴ Duhovnost je u književnosti, vrlo kompleksna i višeznačna, a svaki čitatelj ima priliku pronaći vlastite perspektive i značenja unutar djela. Duhovnost tako može biti most koji povezuje različite ljude i

²¹ D. Šimundža, n.dj. (8) 16-17.

²² D. Šimundža, n.dj. (8) 17.

²³ Šego, Jasna i Volenik, Antun, 2012. *Biblijski temelji u odabranim pjesmama Kranjčevića, Šimića i Ujevića*, str. 369.

²⁴ J. Šego i A. Volenik, n.dj. (12), 369.

kulture, omogućavajući im da pronađu zajednički jezik, a za to je iznimno važno biti otvoren prema dubljim porukama koje djelo prenosi te razmišljati o univerzalnim pitanjima, bilo s religijskog aspekta ili ne.

1.3. Fenomen Boga u književnosti

Iako se književnici ne bave sociološkim statistikama, njihova djela odražavaju religioznu svijest vremena u kojem stvaraju.²⁵ Šimundža tvrdi kako je najopćenitiji osjećaj čovjeka, osjećaj Božje prisutnosti.²⁶ Usprkos tome, možemo također obuhvatiti široki spektar ateističkih uvjerenja u kojem prevladava ideja o postojanju svijeta bez Boga.²⁷ Između tih oprečnih određenja, teističkog i ateističkog, pojavljuje se i zona indiferentizma koja obuhvaća razna stanja čovjekova duha – sumnje, nemire, frustracije te istraživanja suprotnih uvjerenja.²⁸

Mnogi su se hrvatski pisci, a osobito oni koje ćemo proučavati u ovome radu, doticali pitanja misterija Neba, razmišljali o postojanju Boga, suprotstavljali mu se i žalili zbog teških situacija u životu, ali se također obraćali te ponizno i pokorno prionuli u molitve.²⁹

1.4. Važnost duhovnosti u književnosti

Možemo zaključiti da su duhovne teme vrlo bitne u životu čovjeka kako bi prihvatio samoga sebe i svijet koji ga okružuje. Vjera nam pomaže odgovoriti na temeljna pitanja – zašto živimo, zašto postoji patnja, zašto postoji zlo, postoji li što nakon smrti?

Gledajući oko sebe ono što nije dobro, čovjek pada u napast izgubiti volju za borbom, napretkom i vjeru u bolje sutra. Vjerovanje u nešto nadmoćno i sveprisutno u svemiru, pomaže čovjeku shvatiti da nema potpunu kontrolu nad svojim životom i okolinom, što oslobađa teret i krivicu s njegovih leđa. Uz hrabrost koja proizlazi iz povjerenja u savršenost Božjeg plana, čovjek se može osloboditi najdubljih sumnji, nemira, bolne tuge i besmisla.

²⁵ D. Šimundža, n.dj. (4), 375.

²⁶ D. Šimundža, n.dj. (4), 375.

²⁷ D. Šimundža, n.dj. (4), 375.

²⁸ D. Šimundža, n.dj. (4), 376.

²⁹ J. Šego i A. Volenik, n.dj. (12), 370.

Primjere takvog duhovnog iskustva možemo vidjeti u djelima naših književnika koji su proživjeli slične životne borbe kao i ostali ljudi. Kroz njihove pjesme možemo pratiti najtamnija stanja duha, ali i svjedočiti najvećim trenucima pročišćenja, rasvjetljenja i obraćenja. Zbog toga, duhovna tematika ima iznimnu važnost u književnosti za postizanje pomirenja čovjeka sa svijetom oko sebe. Izražavanjem najdubljih osjećaja i razmišljanja na papir, postiže se prvi korak – priznavanje i suočavanje s njima. To pridonosi razvoju samosvijesti i prepoznavanju mogućnosti za osobni rast i napredak. Također, pomaže uvidjeti ljudsku samovolju i suočiti se s razmaženošću i duhovnom nezrelošću. U poetskom stvaralaštvu, svaki dio teksta treba biti zanimljiv sam za sebe i prožet osobnim pečatom pjesnika.³⁰ Ovdje je ključna pjesnikova karakteristika subjektivnost i ljubav prema napisanom. Tako kroz poeziju prodiremo u sva duhovna područja i otkrivamo što se u njima skriva.³¹

³⁰ A. Polović, n.dj. (1), 12.

³¹ A. Polović, n.dj. (1), 12.

2. Kršćanstvo i hrvatska književnost kroz stoljeća

Kršćanstvo je duboko utjecalo na duhovnost, moral, kulturu i običaje hrvatskog naroda, posebno kroz usmenu i pisanu književnu baštinu.³² Korijeni hrvatske književnosti sežu u daleku prošlost, a prve korake pismenosti započelo je djelovanje svete braće Konstantina i Metoda. Smatra se da je Konstantin stvorio slavensko pismo – glagoljicu te je zajedno s Metodom preveo biblijske tekstove za liturgijske potrebe.³³ Uz dopuštenje pape Ivana VIII., slavenska se liturgija proširila među Hrvatima, a biblijski su tekstovi postali temelj kasnijih prijevoda Biblije.³⁴ Od tada pa sve do danas, hrvatska književnost crpi inspiraciju iz biblijskih tema i motiva.³⁵

Sveto pismo kao temelj svih velikih djela svjetske književnosti, bilo je temelj u stvaralaštvu na hrvatskom prostoru. Bez obzira je li bilo svjesno ili nesvjesno, s namjerama ili ne, najbolji hrvatski književnici, svojim su djelima pokazali da su nadahnuće crpili upravo u biblijskim tekstovima.³⁶ Duhovnu dimenziju koju možemo povezati s kršćanskim aspektima prikazat ćemo na primjerima djela važnih hrvatskih pisaca poput Silvija Strahimira Kranjčevića, Antuna Gustava Matoša, Vladimira Nazora, Antuna Branka Šimića, Tina Ujevića, Ivane Brlić-Mažuranić i drugih.

2.1. Duhovne tendencije u srednjovjekovnoj književnosti

Hrvatska srednjovjekovna književnost posebnu je inspiraciju dobivala u biblijskim temama i odisala kršćanskom religioznošću. Od vremena Marka Marulića do 20. stoljeća, protežu se duhovne ideje u kršćanskom ozračju, što je osiguralo posebnost hrvatskog duhovnog identiteta i njegovo sudjelovanje u europskom duhovnom zajedništvu.³⁷ Za srednjovjekovnu hrvatsku književnost značajni su glagoljski spomenici, od kojih je najvažnija *Bašćanska ploča* – najstariji hrvatski tekst pisan glagoljicom. Govori o darovnici ledine kralja Dimitra Zvonimira, benediktinskom samostanu sv. Lucije. Započinje kršćanskom invokacijom koja se koristila u misnim slavljinama i molitvama „V ime Ot/ca i Sin/a i Svetago duha“.³⁸ Srednjovjekovno se

³² Petrač, Božidar, 1995. *Duhovne odrednice hrvatske književnosti*, str. 77.

³³ B. Petrač, n.dj., 77.

³⁴ B. Petrač, n.dj., 77.

³⁵ J. Šego i A. Volenik, n.dj. (12), 370.

³⁶ B. Petrač, n.dj., 78.

³⁷ B. Petrač, n.dj., (23) 79.

³⁸ B. Petrač, n.dj., (23) 79.

pjesništvo često oslanjalo na novozavjetne teme, posebno psalmodiju i *Pjesmu nad pjesmama*, a poseban vjerski zanos vidljiv je u *Šibenskoj molitvi*, koja je pisana ritmičkom prozom u rimi.³⁹

Izuzetno značajno mjesto zauzima hrvatska marijanska poezija koja se smatra vrijednim doprinosom svjetskoj marijanskoj poeziji. Jedna od zanimljivih pjesama je *Spasi, Marije, Tvojih vjernih* koja nagovješćuje dolazak Marka Marulića i njegovu *Molitvu suprotiva Turkom*.⁴⁰ Pet stoljeća hrvatski su latinisti imali presudnu ulogu u oblikovanju europskog duhovnog identiteta baveći se raznim životnim temama, uključujući i politiku.⁴¹ Ivan Česmički u svome *De rerum humanorum conditione* istaknuo je iznimnu važnost dijagnosticiranja i liječenja individualnih i kolektivnih egzistencijalnih dvojbi.⁴² U svojim epovima *De rap tu Cerberi* i *De vita Christi*, Jakov Bunić, osvijetlio je kršćanski svjetonazor.⁴³ Njegov jedinstveni pristup opisivanju Kristova života u deset tisuća heksametara, čak devet godina prije *Kristijade* Girolama Vide, učinio ga je prvim svjetskim humanistom.⁴⁴

2.2. Počeci duhovne književnosti – primjer Marko Marulić

Najbolji primjer hrvatskog latinizma i prvi hrvatski pisac svjetskog glasa je Marko Marulić (1450.-1524.). Inspiriran mističnom školom crkvenih pisaca, napisao je poznata djela poput *De institutione bene vivendi per exempla sanctorum*, *Evangelistarium* i *De humanitate et gloria Christi* koja su asketičke i moralističke prirode.⁴⁵ Marulić je bio književni velikan koji je spajao antičke i kršćanske motive, pri čemu je antička tradicija bila usmjerena na afirmaciju kršćanskih vrijednosti i svjetonazora.⁴⁶ Bio je humanist i obrazovan čovjek koji je aktivno koristio latinski i hrvatski jezik, a imao je i pozitivan stav prema renesansnom utjecaju.⁴⁷ Njegova važnost može se usporediti s Danteom u talijanskoj nacionalnoj književnosti s kojom je, uostalom, bio povezan, a utjecao je i na hrvatske petrarkiste.⁴⁸

³⁹ B. Petrač, n.dj., (23) 80.

⁴⁰ B. Petrač, n.dj., (23) 80.

⁴¹ B. Petrač, n.dj., (23) 82.

⁴² B. Petrač, n.dj., (23) 82.

⁴³ B. Petrač, n.dj., (23) 82.

⁴⁴ B. Petrač, n.dj., (23) 82.

⁴⁵ B. Petrač, n.dj., (23) 83.

⁴⁶ B. Petrač, n.dj., (23) 83.

⁴⁷ B. Petrač, n.dj., (23) 83.

⁴⁸ B. Petrač, n.dj., (23) 83.

Pjesnička se zbirka *Judita* smatra početkom hrvatske nacionalne književnosti, a napisana je u ključnom povijesnom trenutku kada su Turci osvojili dio Hrvatske.⁴⁹ Marulić je želio inspirirati vjeru i pobjedu svog naroda, ističući pravdu i moralna načela, a uspjeh u tome dokazuju tri izdanja zbirke u dvije godine.⁵⁰ Biblijski motivi i visoke etičke vrijednosti, posebno u *Juditi*, *Davidijadi* i *Suzani*, ojačali su narodni otpor i nacionalnu obranu te poticali individualnu vjeru.⁵¹

Marulićeva književnost, koja je kombinirala crkvenu i narodnu tradiciju s latinskim i petrarkističkim utjecajima, predstavlja izvor hrvatske kreativne snage, poticaj za daljnje razvojne korake i simbol ponosa svakog Hrvata.⁵² S vremenom i razvojem različitih filozofija, religioznoj su se tematici pridružila razna gledišta izvan kršćanstva.⁵³ Tako su se pojavila skeptična, ateistička i razna druga razmišljanja koja istražuju ljudsko postojanje u svijetu i duhovni aspekt života.⁵⁴

2.3. *Duhovnost u književnosti na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće*

U 20. stoljeću, hrvatska književnost suočila se s izazovima individualizma i samodostatnosti zbog pojave modernizma.⁵⁵ Pjesnici počinju doživljavati poeziju kao svrhu samu sebi, što je dovelo do osjećaja egzistencijalne izgubljenosti, besmisla i samoće.⁵⁶ Njihova duhovna tjeskoba izražena je kroz jednostavne, ali teške riječi, ponekad proturječne i beznadne stihove. Odgovori na pitanja o smislu ljudskog postojanja, i pogledi na život variraju pa možemo susresti agnostička, nihilistička i ateistička, ali i duboko religiozna duhovna stajališta o ljudskoj sudbini u svijetu.⁵⁷ Kroz suton modernizma i Prvi svjetski rat, nastupa doba vjernosti „krivim putovima“, a književnost će najbolje odraziti duhovnu borbu novoga doba.⁵⁸

Prikazat ćemo četiri osnovna stajališta duhovnih uvjerenja koja se javljaju u 20. stoljeću u hrvatskoj književnosti, a temelj su im tradicionalne kršćanske vrijednosti. Prvo je iskazivanje jasne vjere u Boga i izražavanje duhovnosti, drugo je osjećanje nadnaravnih, božanskih sfera, a treće –

⁴⁹ B. Petrač, n.dj., (23) 83.

⁵⁰ B. Petrač, n.dj., (23) 83.

⁵¹ B. Petrač, n.dj., (23) 83.

⁵² B. Petrač, n.dj., (23) 83.

⁵³ D. Šimundža, n.dj. (8) 24.

⁵⁴ D. Šimundža, n.dj. (8) 24.

⁵⁵ B. Petrač, n.dj., (23) 83.

⁵⁶ B. Petrač, n.dj., (23) 83.

⁵⁷ B. Petrač, n.dj., (23) 83.

⁵⁸ B. Petrač, n.dj., (23) 83.

pozivanje na različita područja kao ontološke⁵⁹ temelje poput prirode, života ili povijesti.⁶⁰ Četvrto stajalište obuhvaća suočavanje s užasom ili prihvaćanje nedostižnosti transcendencije.⁶¹ Stoga ćemo imati različite interpretacije duhovnih tema, bilo kroz potpuno negiranje, duboku sumnju ili snažno afirmiranje i duboku vjeru.⁶²

Primjer koji ilustrira negiranje vjere institucionalizirane kroz Crkvu je stvaralaštvo Miroslava Krleža.⁶³ Krleža je bio suočen s duhovnim i stvarnim izazovima hrvatskog društva, koje se na prekretnici dvaju stoljeća susreće s jakim sukobom liberalnih ideja i novog kršćanskog duha, potaknutog socijalnim naukom Katoličke Crkve.⁶⁴ U svojim djelima koristi se biblijskim likovima, događajima i načinom pisanja kako bi se dotaknuo svojih osnovnih tema: položaja hrvatskog čovjeka u vrtlogu tuđih interesa i manipulacija, intimne dvojbe i dubokih duhovnih pitanja.⁶⁵ Njegova uloga slična je ulozi starozavjetnih proroka, a posebno je vidljiva u pjesmama i *Baladama Petrice Kerempuha*, kao i u dramama u kojima s jakim intenzitetom i sarkazmom više i kritizira nemoć vlastitog naroda.⁶⁶ U Krležinu stvaralaštvu stalno je prisutna patnja, koja predstavlja beskrajnu borbu za smislom i pronalaskom spasa za smirenje duše kroz osobni odnos s Kristom.⁶⁷

Početak 20. stoljeća ljudi čeznu za smislom i duhovnim rješenjima, ali se nalaze u dilemi između dviju velikih ideja – agnosticizma i kršćanstva.⁶⁸ Književnici se trude dočarati takva stanja pišući o njima. Budući da nemaju direktnu vezu s Bogom, pokušavaju prevladati osjećaj samoće kroz osjetilnost koja djeluje kao posrednik između njih i Boga.⁶⁹ Tako se okreću svojoj unutarnjoj svijesti i nastoje objasniti nedohvatno, nevidljivo i podsvjesno, iako je teško pronaći odgovore na ta pitanja.⁷⁰ Većinu književnika koji stvaraju u tom razdoblju, odlikuje kritički duh i sloboda izražavanja.⁷¹ Društveni problemi odražavaju se u njihovim djelima, a književnici koji se posebno ističu u takvom okruženju očekuju odličje za svoj rad. Žele osjetiti da njihove riječi imaju utjecaj

⁵⁹ Ontološki dokazi – dokazi Božje savršenosti

⁶⁰ B. Petrač, n.dj., (23) 91.

⁶¹ B. Petrač, n.dj., (23) 91.

⁶² B. Petrač, n.dj., (23) 91.

⁶³ B. Petrač, n.dj., (23) 91.

⁶⁴ B. Petrač, n.dj., (23) 91.

⁶⁵ B. Petrač, n.dj., (23) 91.

⁶⁶ B. Petrač, n.dj., (23) 92.

⁶⁷ B. Petrač, n.dj., (23) 92.

⁶⁸ A. Polović, n.dj. (1), 20.

⁶⁹ A. Polović, n.dj. (1), 20.

⁷⁰ A. Polović, n.dj. (1), 20.

⁷¹ A. Polović, n.dj. (1), 20.

na društvo i da su vrijedne za čovječanstvo.⁷² Kroz svoja djela, prenose poruku svima koji su spremni prihvatiti tu poruku, istražujući teme poput ljudske sudbine, samoće i vjere u bolju budućnost.⁷³

3. Duhovnost u poeziji Silvija Strahimira Kranjčevića

Silvije Strahimir Kranjčević najveći je hrvatski pjesnik 19. stoljeća, njegova je poezija sinteza dotadašnjih poetskih traženja, ali i uvod u novo razdoblje moderne poezije.⁷⁴ Rođen je u Senju 1865. godine, njegovo obrazovanje počinje studijem teologije, a opisuje ga se kao izuzetno religioznu osobu.⁷⁵ Njegovo je stvaralaštvo prožeto strašću i željom za pronalaskom smisla i unutarnjim mirom u Bogu, ali istovremeno izražava rezignaciju i apatiju kroz osjećaj uzaludnosti.⁷⁶ Možemo zaključiti da je Kranjčević sjajan spoj suprotnosti - osjećaja poraza, neuspjeha i patnje s nadom i pouzdanjem.⁷⁷ Također, predstavlja most između dvaju duhovnih poezija i svjetonazora kroz paradoks svog života.⁷⁸

U njemu vidimo stalnu prisutnost sukoba ideala i unutarnje disharmonije te tako u njegovoj lirici možemo pronaći nevjerojatne uspone, duhovne zanose, ali i trenutke slabosti, ravnodušnost i manjak samopouzdanja.⁷⁹ Nazivamo ga i „pjesnikom patnje“, a u djelima možemo prepoznati mnoštvo biblijskih alegorija.⁸⁰ Krist je središnja točka u Kranjčevićevoj poeziji – svjetlost koja dolazi izliječiti patnju i pružiti utjehu narodu.⁸¹ Kranjčević se kroz djela, potpuno identificira s Kristom, on istinski pati s Kristom, osjeća bol svijeta kao svoju vlastitu bol i nudi riječ utjehe koja dolazi od Krista – zbog toga je poezija nasljednik Krista i tješitelj ljudi.⁸² Za Kranjčevića, pjesnik je prorok zajednice koji pjeva zbog svoje izabrane uloge i obavlja tu uzvišenu misiju.⁸³ Zbog ljudske patnje i nejasnoća u Vrhovnom planu, nije mogao u potpunosti razumjeti niti smireno

⁷² A. Polović, n.dj. (1), 20.

⁷³ A. Polović, n.dj. (1), 20.

⁷⁴ Petrač, Božidar, 2003. *Jakovljeve ljestve hrvatske lirike: eseji o hrvatskim pjesnicima*, str. 66.

⁷⁵ Frangeš, Ivo, 1964. *Pet stoljeća hrvatske književnosti: Silvije Strahimir Kranjčević, pjesme, pjesnička proza, kritike o sebi*, str. 7.

⁷⁶ B. Petrač, n.dj. (72) 67.

⁷⁷ B. Petrač, n.dj. (72) 67.

⁷⁸ Jurica, Neven, 1991. *Bog i hrvatska poezija XX. Stoljeća*, str. 11.

⁷⁹ N. Jurica, n.dj. (76), 11.

⁸⁰ N. Jurica, n.dj. (76), 14-17.

⁸¹ N. Jurica, n.dj. (76), 15.

⁸² N. Jurica, n.dj. (76), 15-17.

⁸³ N. Jurica, n.dj. (76), 12.

prihvatiti svrhu i opravdanost Božje kreacije u kojoj čovjek toliko trpi i pati.⁸⁴ Stoga je stalno bio u sukobu, ne samo s biblijskim učenjima koja je ipak iznad svega slijedio, već i sa samim sobom.⁸⁵ U njegovim djelima, česte su teme problem zla u svijetu, tajanstvo nepravde, patnja i bol.⁸⁶ Ponekad ta životna pitanja postaju neobjašnjiva s obzirom da je Bog glavni, jedini Stvoritelj i kreator svemira.⁸⁷ Iz perspektive vremena u kojem je živio, kao i iz njegovog poetskog opusa, takav dojam Boga navodi Kranjčevića na sumnju, a čak i sukob s Katoličkom crkvom kao organizacijom.⁸⁸

3.1. Razdoblje povjerenja i nade

U prvoj fazi stvaralaštva, kada nastaje zbirka pjesama *Bugarkinje*, Kranjčević izražava duboko povjerenje u Boga i nadu u bolju budućnost. Nakon što je odustao od svećeničkog poziva, u *Pjesniku moć* pjeva o svom novom pozivu – pjesničkom:

„Oj, siđi , sine, k zemlji toj
I pjesmom svetom zvjeri kroti,
Daj utri suzu, utri znoj,
Pomozi bijedi i siroti!“
(*Pjesniku moć*, 1884)⁸⁹

Bog mu povjerava novu misiju – to je misija pjesnika – proroka koji je „milost za svijet“.⁹⁰ On osjeća poziv da svojom poezijom pomaže ljudima, tješi ih, kroti, pokušava objasniti patnju poput Božjeg glasnika. Sličnu tematiku nalazimo u *Kolu sreće* u kojoj Kranjčević osjeća odgovornost prema zadaći pjesnika proroka. On surađuje s Bogom i čvrsto vjeruje u njegovu potporu:

„Kap melema mu vječna sila
Na usta šapće božja, tajna:
Međ duh i prah te stavih, sine,

⁸⁴ D. Šimundža, n.dj. (8), 28-29.

⁸⁵ D. Šimundža, n.dj. (8), 28-29.

⁸⁶ J. Šego i A. Volenik, n.dj. (12), 372.

⁸⁷ J. Šego i A. Volenik, n.dj. (12), 372.

⁸⁸ J. Šego i A. Volenik, n.dj. (12), 372.

⁸⁹ D. Šimundža, n.dj. (8), 77.

⁹⁰ N. Jurica, n.dj. (76), 14.

Da čovjeka sa boštvom spajaš,
Da misô moja svijetu sine,
Da žedne duše ti napajaš.“⁹¹

Čovjek je za Kranjčevića bio božanski ideal, ali i izvor nemira zbog kojih se borio između razuma i osjećaja.⁹² Njegova ljubav prema čovjeku i težnja da se približi Bogu, suprotstavljene su disharmoniji svijeta.⁹³ To je stvaralo nesklad između njegovih idealnih vizija i stvarnosti te čežnju za pravednošću, izgubljenim rajem i skladom.⁹⁴ U pjesmi *Radniku* pokazuje svoju sućut i brigu za čovjeka. Suosjećajući s patnjom i mukom radnika te daje novu nadu – sreću koja se može pronaći u Bogu:

„Amo ruku, junače, pruži žuljnu,
Amo ruku, nabore da ti mučne
Pjesnikova drhtava usna, družje,
Štujući ljubne!“⁹⁵

„Moli i radi!“ stih je koji Kranjčević preuzima od sv. Benedikta – *ora et labora*, a ulijeva nadu da Bog pomaže u teškim trenucima križa kojega svatko nosi.⁹⁶ U *Misao svijeta*, ponovno nalazimo motive čovjeka – radnika, rada koji oslobađa i obmana koje zasljepljuju čovječanstvo. Na početku pjesme spominje zlatnu zvijezdu koja je simbol besmrtnosti i savršenstva za kojim ljudi čeznu:

„Ima vječna zvijezda zlatna – za oblacima negdje trepti,
Ne vidje je smrtno oko, samo srce za njom klepti.
Srce samo zvijezdu sluti – ideja je vječna, sama,
Adamovo teži pleme k njoj krvlju i suzama.“⁹⁷

Na kraju pjesme nalazimo stihove koji pozivaju na obraćenje:

„Amo k meni, pravde žedni,
Amo k meni, uvrijeđeni, poniženi, gladni, bijedni!“⁹⁸

⁹¹ D. Šimundža, n.dj. (8), 83.

⁹² Šimundža, Drago, 1988. *Religiozna polazišta i dileme Kranjčevićeve poezije*, str. 354.

⁹³ D. Šimundža, n.dj. (91), 354.

⁹⁴ D. Šimundža, n.dj. (91), 354.

⁹⁵ Kranjčević, Silvije Strahimir 2019.-2020. *Izabrane pjesme*, str. 87-91.

⁹⁶ B. Petrač, n.dj. (72), 76.

⁹⁷ S.S. Kranjčević, (94) 68-70.

⁹⁸ S.S. Kranjčević, (94) 69.

Bog predstavlja utjehu i nadu za čovjeka koji je razoren životnim mukama i teškoćama.⁹⁹ Pjesme prve faze stvaralaštva obiluju religioznim motivima, ali i rodoljubnom tematikom kojom podiže nacionalnu svijest narodu.¹⁰⁰

„Ne ljubit tebe, mučenički dome,
Za tebe ne dat isti život svoj,
Oj, kak' bih mogo, kada na tlu tvome
Sa mlijekom majke duh usisah tvoj?“¹⁰¹

(*Zavjet*, 1883)

Vidimo jaki nacionalni zanos – spreman je dati svoj život za „mučenički dom“.¹⁰²

3.2. *Razdoblje religioznih sumnji i nemira*

U drugoj fazi stvaralaštva nastaje zbirka *Izabrane pjesme*, u kojoj su teološki aspekti iznimno zahtjevni. Isprepliću se religiozne kontroverze i najdublja ljudska pitanja.¹⁰³ Bira motive koji postavljaju skeptična pitanja o čovjeku i njegovom stanju, svijetu i kaosu, životu i smrti.¹⁰⁴ Nije uspijevaio uskladiti idealan svijet vjere sa stvarnim iskustvom života, stoga su patnje nevinih i poniženih izazivale goleme sukobe u njemu.¹⁰⁵

Tjeskobe su ga neprestano obuzimale, a skriveni pesimizam postupno se nametao i ovladao pjesnikom.¹⁰⁶ Ljudska pozicija ga posebno muči i zbog toga hrabro odbacuje sve što se ne uklapa u njegova osobna shvaćanja.¹⁰⁷ Koristi filozofske paradokse i vlastita životna iskustva kako bi snažnije predstavio svoje misli i opravdao svoju opoziciju Bogu.¹⁰⁸

U pjesmi *Eli! Eli! lamâ azâvtani?!* Kranjčević promišlja o tome je li Kristova žrtva bila uzaludna, je li se išta u svijetu poboljšalo i promijenilo nakon toga? Zaključuje da su plodovi tog tragičnog

⁹⁹ B. Petrač, n.dj. (72) 78.

¹⁰⁰ D. Šimundža, n.dj. (8) 76-77.

¹⁰¹ D. Šimundža, n.dj. (8) 76.

¹⁰² D. Šimundža, n.dj. (8) 76.

¹⁰³ D. Šimundža, n.dj. (8) 86.

¹⁰⁴ D. Šimundža, n.dj. (8) 87.

¹⁰⁵ D. Šimundža, n.dj. (8) 87.

¹⁰⁶ D. Šimundža, n.dj. (8) 87.

¹⁰⁷ D. Šimundža, n.dj. (8) 87.

¹⁰⁸ D. Šimundža, n.dj. (8) 86.

raspeća praktički nevidljivi, a ovdje posebno kori visoke crkvene dostojanstvenike zbog grešnosti i sekularnosti.¹⁰⁹

„Prošetala se povijest u sramotničkoj halji,
I što smo nebu bliži, sve od neba smo – dalji!
Na Golgoti je mrtvo i vjetrić tamo tajni
Tak cvili: Eli! Eli! lamâ azâvtani?
A pokraj krvi davne i ispod drva suha
Sve milijuni vaze: O pravice, o kruha!“¹¹⁰

Unatoč tome što je bio odgojen u tradicionalnom kršćanstvu, prihvaćao je vjeru koja promiče ljubav, ali ponekad i patnju, bol i čak nepravdu.¹¹¹ Iako je njegova vjera bila čvrsta, stvarnost ga je tjeskobno izazivala i nije ju mogao potpuno prihvatiti.¹¹² Bio je u direktnom sukobu sa životom, a čudesno je shvaćao srcem i otkrivao umom nepomirljive razlike između onoga što je religiozno očekivao i onoga što je stvarno doživljavao u konkretnom svijetu i povijesti.¹¹³ Kranjčević je bio istovremeno nemirni filozof i duboko osjećajan pjesnik.¹¹⁴ Njegov um, tražio je razumijevanje stvari i pravdu, dok je njegovo emocionalno biće doživljavalo svijet i izražavalo svoje unutarnje dvojbe i sukobe kroz stihove.¹¹⁵

U *Posljednjem Adamu* vidimo biblijske motive prvog čovjeka – Adama i apokalipse. Pjesma započinje opisom apokalipse svijeta gdje Adam simbolizira cijelo čovječanstvo, a kroz pjesmu, autor iskazuje svoje sumnje u smisao života (čemu život, ako će sve nestati?). Ipak, na kraju pjesme izražava vjeru i nadu u neki oblik života nakon smrti, što nam indicira vječni život: „...dokle opet dođe / Nov kaos mutni do – drugog izdanja!“¹¹⁶

Kroz svoju brigu, sumnju, nemir i pesimizam, suočavao se s teškim dilemama i tragedijama, ali na drugačiji način nego što se susreće u suvremenoj literaturi apsurdna ili ateističkim pogledima – ostao je povezan s kršćanskim vjerovanjima.¹¹⁷ To je jasno izraženo u *Mojsiju*:

¹⁰⁹ D. Šimundža, n.dj. (8) 117.

¹¹⁰ S.S. Kranjčević, (94) 115-116.

¹¹¹ D. Šimundža, n.dj. (8) 87.

¹¹² D. Šimundža, n.dj. (8) 87.

¹¹³ D. Šimundža, n.dj. (8) 87.

¹¹⁴ D. Šimundža, n.dj. (8) 90.

¹¹⁵ D. Šimundža, n.dj. (8) 90.

¹¹⁶ S.S. Kranjčević, (94) 122.

¹¹⁷ D. Šimundža, n.dj. (91), 354.

„Nedohvatni su sudi, Gospode,
U kojima se nama pojavljaš,
I zakoni su tvoji vječiti,
A da bi crv tvoj mali, sićušni,
Sa stožerima tvojim drmao.
Davnina mrkla prošlost zastire,
Otkako si u svojem Edenu
Iz zemlje prvog stvora izveo,
Udahnuo mu dušu besmrtnu,
A1 to bi mrva s tvoje mrvice.
I odonda smo svi mi smrtnici
Komadić tvoga bića velebnog,
Pa sve što jesmo — sitni, maleni,
A1 tvog smo ipak bića čestica!...

Pa, Gospode, o, reci, vječiti,
Je 1' ljudsko čelo za to stvoreno
Da iu prah pada ropski, kukavno,
I one ruke u koje si ti
U tajne svijeta postavio ključ,
O, reci, jesu 1' tako slabašne,
Da ni jesu vrijedne s tobom, Gospode,
A u čast tvoj u, vladu dijelili?¹¹⁸

Kranjčević je bio duboko impresioniran likom Mojsija koji kroz dijalog s Jahvom predstavlja dijalog čovjeka i Boga.¹¹⁹ Kranjčević postavlja pitanja o ljudskoj slobodi, vjeri, sumnji u ideale, grijehu, iskušenju, kazni, smislu života, čovjekovoj ulozi u svijetu, nepravdi i manipulaciji.¹²⁰ Mojsijeva priča u pjesmi, prelazi iz biblijske u općeljudsku dimenziju postojanja, a bliska je današnjem vremenu kada ljudi često cijene površne i lažne vrijednosti u duhu materijalizma.¹²¹ U

¹¹⁸ S.S. Kranjčević, (94) 143-147.

¹¹⁹ J. Šego i A. Volenik, n.dj. (12), 372.

¹²⁰ J. Šego i A. Volenik, n.dj. (12), 372.

¹²¹ J. Šego i A. Volenik, n.dj. (12), 373.

pjesmi se također pojavljuje motiv obećane zemlje i putovanje prema njoj, što zapravo predstavlja izlazak i čišćenje koje iskušava Mojsijevu vjeru i upornost, ali i Božje strpljenje.¹²² To je vidljivo u stihu „Oprosti, vječni, silni, svemoćni, u naroda je krivi prorok prav, i narodi su djeca velika što im je lako kupiti igračke!“¹²³ koji možemo usporediti s dijelom Izlaska kada Izraelci grade zlatno tele dok je Mojsije odsutan te on zagovara za njih i traži oprost.

U pjesmi nalazimo i zanimljiv motiv gusla kao simbola poezije, koje označavaju zajedništvo među ljudima i prenose nadnaravni duhovni plamen dušama koje se žele približiti Bogu.¹²⁴ Lik Mojsija postaje simbol vjere i borbe protiv iskušenja, dok se narod koji gradi zlatno tele, predstavlja kao primjer nezahvalnosti i sklonosti materijalnom. Kranjčević propituje teme poput slobode, moralnih izbora i Božje prisutnosti u svijetu, a u cjelini pjesma predstavlja duboko duhovno razmišljanje o ljudskom postojanju, vjeri, moralu i idealima. Možemo zaključiti da Kranjčević nikako nije bio dogmatski i institucionalni vjernik, ali svakako možemo potvrditi da je bio iznimno duhovan, a svoju je inspiraciju crpio u Bogu kojega se nikada nije odricao.¹²⁵

3.3. *Razdoblje bolesti i smrti*

U sljedećem razdoblju stvaralaštva izlazi zbirka *Trzaji*, gdje je dodatno produbljivao svoje sumnje i razočaranja, uz bolest koja ga je pogodila.¹²⁶ U pjesmama primjećujemo pesimistički pogled na život koji izražava osjećaj gađenja, ali Kranjčević ne odustaje od svojeg svjetonazora i neprestano se vraća biblijskoj viziji svijeta, koja je njegovo temeljno polazište.¹²⁷ Zbirka *Trzaji* predstavlja depresivnu fazu pjesnikovog stvaralaštva obilježenu sudbinskim pitanjima.¹²⁸

U *Trzajima*, najviše naglašava suprotnost između vjerskih ideala i stvarnosti života, a sve to prate pesimističke slutnje i stvaranje nove slike o čovjeku i njegovoj ulozi u svijetu.¹²⁹ U pjesmi *Groblje na umoru* iz zbirke *Pjesme*, izravno kritizira Nebo zbog njegove šutnje i nedjelovanja u ovom svijetu.¹³⁰

¹²² J. Šego i A. Volenik, n.dj. (12), 375.

¹²³ S.S. Kranjčević, (94) 122.

¹²⁴ N. Jurica, n.dj. (76), 12.

¹²⁵ D. Šimundža, n.dj. (8) 126.

¹²⁶ Grgat, Ivan, 2017. *Religijsko pjesništvo Silvija Strahimira Kranjčevića*, str. 24.

¹²⁷ I. Grgat, n.dj. (125) 24.

¹²⁸ I. Grgat, n.dj. (125) 24.

¹²⁹ I. Grgat, n.dj. (125) 24.

¹³⁰ I. Grgat, n.dj. (125) 24.

„Šuti nebo, uvijek šuti, a sa glavnog križa tamo
Hristova se desna ruka otpustila s trula klina,
Nad divljom se njiše travom ko da pipa, da li ima
Za umornu jednu glavu jošte kakav kutić kamo.“¹³¹

Primjećujemo da se približava smrt i odlazak s ovoga svijeta koji je uglavnom vrlo teško prihvatiti. Tada se u čovjeku javljaju najveće borbe između straha od ništavnosti i pouzdanja u vječnost, što je prisutno i u našeg pjesnika.

¹³¹ S.S. Kranjčević, (94) 246-247.

4. Duhovnost u poeziji Antuna Gustava Matoša

Antun Gustav Matoš bio je istaknuti hrvatski književnik koji se bavio tematikom vjere, moralnosti i filozofije. Često je razmatrao duhovna pitanja, ljudsku egzistenciju i smisao života, a kombinirao je religiozne i domoljubne motive u svojim djelima. Kritizira ponašanje klera tog vremena koji živi u udobnosti na račun siromašnog radničkog sloja, pri čemu koristi ironiju i sarkazam.¹³²

„Duša naša zagorski je kraj,
Gdje jadnik kmet se muči zemljom starom
Uz pjesmu tîcā, kosācā i zvōnā.
O, monotona naša zvōna bōna,
Kroz vaše psalme šapće vasiōna:
Harum — farum — larum — hedervarum —
Reliquiae reliquiarum!“¹³³

Uz domoljubne i pejzažne motive, izražava prezir prema svećenstvu zbog iskorištavanja naroda koji naporno radi. Iako je Matoš imao stalne sukobe s katoličkom inteligencijom, bio je otvoren duhovnosti. Smatrao je da radikalni antiklerikalizam može biti jednako opasan kao i klerikalizam.¹³⁴ Kritizirao je one koji su pod geslom potpune slobode i racionalizma, odbacili religioznost i toleranciju, a slijedili ideje agnosticizma, materijalizma, imperijalizma i egoizma.¹³⁵ Matoš je bio vrlo upućen u biblijske događaje, tradiciju i vjerske simbole, a Isusa je smatrao utjelovljenjem skromnosti, poniznosti, nježnosti i duhovne snage.¹³⁶ Motivi vjere, slobode i molitve često su prisutni u njegovim djelima, a vjerovao je da su vjera i molitva temelji slobode.¹³⁷ U svojim pjesmama, Matoš izražava osobnu sliku Boga. Ljubav prema domovini i vjeri ujedinjuju se u njegovu pjesništvu, kao što je vidljivo u pjesmi *Pri Svetome kralju* i *Gospa Marija*.

„Ima jedna mala gospa Marija,
Što sve mi draža biva što je starija.

¹³² Šego, Jasna i Žižek, Krešimir, 2017. *Religiozni motivi u stvaralaštvu Antuna Gustava Matoša, Milana Begovića i Vladimira Nazora*, str. 208.

¹³³ J. Šego i K. Žižek, n.dj. (131) 208.

¹³⁴ J. Šego i K. Žižek, n.dj. (131) 209.

¹³⁵ J. Šego i K. Žižek, n.dj. (131) 209.

¹³⁶ J. Šego i K. Žižek, n.dj. (131) 209.

¹³⁷ J. Šego i K. Žižek, n.dj. (131) 209.

Jer ona me je prvog trudno rodila,
Za ručicu me slabu prva vodila. (...)

Samo tebe volim, draga nacijo,
Samo tebi služim, oj Kroacijo,

Što si duša, jezik, majka, a ne znamen,
Za te živim, samo za te, amen!¹³⁸

(*Gospa Marija*, 1923)

Pjesma istovremeno izražava ljubav prema majci domovini i Isusovoj majci Mariji, a poznata je kao iznimna sinteza žene, majke, nacije i domovine.¹³⁹ Molitva i ljubav prema domovini visoko su cijenjene vrijednosti lirskog subjekta, koji domovinu doživljava kao svoju dušu.¹⁴⁰ Pjesma izražava povjerenje u Marijino obilje ljubavi, snažnu molitvu, iskreno domoljublje i spremnost na žrtvu za dobrobit domovine.¹⁴¹ Posvećuje ju biološkoj majci od koje je naslijedio ljubav, nježnost, vjeru, jezik te duhovnoj majci - Gospi.¹⁴²

Iako Matoševa poezija nije svjesno i izravno usmjerena prema izražavanju duhovnosti kao primarnoj namjeri, u dubinama njegovih stihova, neizostavno se ocrtavaju religijska uvjerenja i duhovna gledišta. To je posebno vidljivo u pjesmi *Iseljenik*, u kojoj Matoš progovara o životnoj tjeskobi i ističe vjeru kao temeljnu potporu tijekom svog izbivanja iz domovine.

„Na dalek evo krećem put
Sram tužnih tuđih strana,
Od bola puca moja grud,
U srcu pišti rana:
Oj zbogom, kućo, drago selo, zbogom,
Ja ostah samac, sâm sa mojim Bogom.“¹⁴³
(*Iseljenik*, 1898.)

¹³⁸ Matoš, Antun Gustav, *Pjesme*, str. 113.

¹³⁹ J. Šego i K. Žižek, n.dj. (131) 210.

¹⁴⁰ J. Šego i K. Žižek, n.dj. (131) 210.

¹⁴¹ J. Šego i K. Žižek, n.dj. (131) 210.

¹⁴² J. Šego i K. Žižek, n.dj. (131) 211.

¹⁴³ A.G. Matoš, n.dj. (137) 62-64.

U vjerojatno najpoznatijoj Matoševoj pjesmi, *Notturmo*, također možemo pronaći duhovne motive, a posebno su zanimljive druga i treća strofa u kojima se spominju motivi „neba“ i „visina“. Neminovno je pretpostaviti da ti motivi predstavljaju Nebesa kojima se lirski subjekt prepušta i za kojima čezne. Gledajući kroz prizmu Matoševa života, pjesma je nastala na samrti pjesnika, koji osjeća da polako odlazi s ovoga svijeta. Iako umire u tjelesnim bolovima, njegov duh je spreman na susret s Bogom, pripravan je i potpuno siguran u duboku istinu Božje egzistencije.

„Sitni cvrčak sjetno cvrči, jasan

Kao srebren vir;

Teške oči sklapaju se na san,

S neba rosi mir.

S mrkog tornja bat

Broji pospan sat,

Blaga svjetlost sipi sa visinâ;“¹⁴⁴

Možemo zaključiti kako je Matoš vrlo decentan u duhovnoj poeziji. Naime, vidljivo je da se ne odriče svojih religioznih stajališta, ali ih ne ističe.¹⁴⁵ Duhovne se vrijednosti najčešće isprepliću s domoljubnim i kulturološkim motivima, a duboka teološka pitanja izbjegava.¹⁴⁶ Šimundža ga naziva liberalnim vjernikom i modernim tradicionalistom zbog toga što se često suprotstavljao kleru zbog konzervativnosti i socijalnih propusta, ali nikada se nije odrekao vjere.¹⁴⁷

¹⁴⁴ A.G. Matoš, n.dj. (137) 105.

¹⁴⁵ D. Šimundža, n.dj. (8) 170.

¹⁴⁶ D. Šimundža, n.dj. (8) 170.

¹⁴⁷ D. Šimundža, n.dj. (8) 170.

5. Duhovnost u djelima Ivane Brlić-Mažuranić

Ivanu Brlić-Mažuranić možemo smatrati najvažnijom književnicom hrvatske dječje književnosti. Kroz svoje bajke i priče, djecu poučavala pedagoškom ponašanju te prenosila životne vrijednosti i kršćanski svjetonazor.¹⁴⁸ U pričama se ističu vrline poput dobrote, opraštanja, poniznosti, pravednosti, skromnosti, požrtvornosti te samilosti prema slabijima i siromašnima, a sadrže mnoštvo motiva iz slavenske mitologije koja je ustvari stavljena u službu kršćanstva.¹⁴⁹

Etičko i moralno življenje vidimo u Ivaninu životu, ona prenosi kršćanske vrijednosti i vjeru na vlastitu djecu, a kasnije kao evangelizator, na sve koji čitaju njezina djela. Ivanu možemo prepoznati kao osobu s jakim duhovnim stavom koja je marila za „čistoću duha“ i dosljednost u moralnim vrijednostima. Njezina je kršćanska duhovnost vrlo jasno izražena, iako, da bi do nje došli (zato što se ponekad prikazuje i nekršćanskim mitološkim motivima), moramo zaista uroniti u tekst i pokušati ga razumjeti iz druge perspektive.

Na primjeru ulomka bajke *Kako je Potjeh tražio istinu* pokušat ćemo prikazati duhovne motive u pisanju Ivane Brlić Mažuranić. Kako smo već rekli, njezina se duhovnost može svrstati u kršćanski oblik duhovnosti, iako u njenom pisanju imamo i podosta slavenske mitologije, ali i ona je prikazana kroz prizmu kršćanske duhovnosti. Njezina se duhovnost, zapravo, prikazuje kroz vrlo složene emocijske reakcije, ponekad i vrlo dramatične, koje prikazuju unutrašnji sukob likova. S jedne strane likovi osjećaju ugodne emocije koje se temelje na njihovoj savjesti, a s druge strane neugodne kada moraju napraviti izbore kako bi očuvali svoju savjest, što je prototip kršćanske duhovnosti. Razrješenje takvog sukoba gotovo nikada ne ide bez (emocionalnog) žrtvovanja i osjećaja boli koji zapravo služi postizanju višega dobra. To je zapravo temelj kršćanske duhovnosti, a može se prikazati na primjeru bajke *Kako je Potjeh tražio istinu* iz koje se ovdje navodi nekoliko citata i interpretacija.

“Slušali Ljutiša i Marun svoje bjesove i eto tako lutahu za svojim poslom, kako ih bjesovi putili. Potjeh pak onoga dana i još tri dana ostane uz djeda i podjednako misli i razmišlja: što li mu bješe Svarožić rekao. Jer Potjeh hoćase da djedu istinu kaže, ali eto, nikako da joj se dosjeti. Tako dan, tako dva, tako tri. Kad al treći dan reći će Potjeh djedu: *Zbogom, djede, odoh ja u goru i ne vraćam se, dok se ne dosjetim istini, pa makar trajalo deset godina*. Vjest bijaše sijed starac, te mu

¹⁴⁸ Zima, Dubravka, 2019. *Praksa svijeta: biografija Ivane Brlić-Mažuranić*, str. 245.

¹⁴⁹ A. Salopek i M. Špehar, n.dj. (148) 112.

na svijetu ne bijaše stalo ni do čega, jedino do njegova unuka Potjeha, kojeg je ljubio i milovao kao uveli list rosicu. Zato on potrne i reče: *što li će meni, sinko, ta istina, kad ja, sijedi starac, mogu tri puta umrijeti, dok joj se ti dosjetiš?* Tako reče i još se ražali više u srcu negoli u govoru i pomisli: *Kako li me dijete ostavlja!* Al Potjeh odgovori: *Idem, djede, jer sam tako smislio da je pravedno.* Vjest bijaše mudar starac i pomisli: *Možda u ovome djetetu ima više mudrosti negoli u starakoj glavi. Ako li pak jadan sagriješi na meni, morat će okajati na sebi, jer je pravedan i blagosloven.* Kad to pomisli Vjest, još se više rastuži, no ništa više ne reče, nego se izljubi s unukom i pusti ga da ide, kuda bijaše nakanio. Potjeha pak jako zaboli srce za djedom, i malo, malo, te bi se na pragu predomislio i ostao uz djeda. No onda se silom otkine, kako bijaše odlučio, i pođe u goru.”¹⁵⁰ (*Kako je Potjeh tražio istinu*, 1916)

Na ovome se primjeru jasno vidi kako su se slavenski mitološki motivi, primjerice Svarožić – bog sunca, isprepleli s kršćanskim motivom ispita savjesti i ispravnoga postupanja te (kasnije) oprosta koji vjernika čini pravednim i blagoslovljenim. Ivana Brlić Mažuranić svoj duhovni zanos prenosi putem doživljavanja emocija, a te se emocije možda mogu smatrati glavnim obilježjem njezine duhovnosti.

Navedeni citat sam po sebi ne govori izravno o emocijama pa do njih možemo doći primjerice literarnobiblioterapijskom interpretacijom, odnosno putem uporabe MED ciklusa i razumijevanja činjenice da naše misli potiču naše emocije, koje nas potom navode na određene postupke. Pozitivne će misli potaknuti snažne emocije koje će nam dati snage da izvršimo neko djelo pa čak kada se radi i o žrtvovanju, odnosno o prihvaćanju boli kao žrtve za više dobro.¹⁵¹

Potjehove misli otkriva citat: „Potjeh pak onoga dana i još tri dana ostane uz djeda i podjednako misli i razmišlja: što li mu bješe Svarožić rekao. Jer Potjeh hoće da djedu istinu kaže, ali eto, nikako da joj se dosjeti“. Razmišljanje dovodi do toga da Potjeh odlazi, ne zato što to želi, nego zato što je to pravedno: *Idem, djede, jer sam tako smislio da je pravedno*, a osjećaj pravednosti možemo povezati s vrlo ugodnim i snažnim emocijama koje nam daju snage da napravimo dobar, ali težak izbor u životu. S obzirom da se očito radi o unutrašnjem konfliktu, s jedne strane želi ostati s djedom, a s druge osjeća da mora otići u potragu za istinom. Emocije koje možemo interpretacijom pripisati Potjehu suprotne su i u sebi konfliktne. Ugodna sabranost i mir dok razmišlja, suprotstavljaju se neugodnoj tuzi zbog toga što treba napustiti djeda te istovremeno

¹⁵⁰ Brlić-Mažuranić, Ivana, 2010. *Priče iz davnine. Izbor*, str. 10-11.

¹⁵¹ Piskač, Davor 2018. *O književnosti i životu*. str. 51.

i ugodna i neugodna čežnja za istinom u ime višeg dobra, onako kako mu njegova savjest nalaže. Isto tako razdiru ga razočaranost i bespomoćnost zbog nemogućnosti prisjećanja istine, a zatim čežnja za istinom koja je zapravo u ovome kontekstu više snažna ugodna emocija, nego neugodna, a koja mu daje snage da učini ono što smatra pravednim: „Jer Potjeh hoćase da djedu istinu kaže(...)“. Taj se model u duhovnome smislu, vrlo jasno uklapa u ispitivanje savjesti, što je jedan od temelja kršćanske duhovnosti, a konačni je cilj doći do ljubavi kao univerzalne kvalitete. Prema shvaćanju Aurelija Augustina, sve što radimo u ime ljubavi, dobro radimo: „Ako šutiš - šuti iz ljubavi; ako govoriš - govori iz ljubavi; ako opominješ - opominji iz ljubavi; ako opraštaš - opraštaj iz ljubavi.“¹⁵² To znači da sve što Potjeh radi, a proizlazi iz ljubavi, mora biti dobro i istinito pa čak i to što mora napustiti djeda. U konačnici, budemo li tako djelovali, u duhu Augustinove filozofije, znat ćemo da smo na dobrome putu zato što ćemo osjećati ugodne emocije jer „Duša se hrani onime što je veseli“.¹⁵³

U tome smislu možemo primijetiti emociju čežnje za istinom jer Potjeh ustraje na istini koja ga ispunjava duševnim mirom i to je njegov duhovni imperativ. Te su, vrlo vjerojatno ugodne emocije, povezane s čežnjom za istinom, nagnale Potjeha da ode i ostavi djeda. On tada još ne zna što se sve može dogoditi, ali postupa u duhu svoje savjesti pa se njegovo postupanje u duhu kršćanske duhovnosti, može smatrati opravdanim i pravednim.

Ovdje imamo i motiv žrtve kao još jedan od temelja kršćanske duhovnosti. Žrtva je znak promjene i toga da se do istine ne može doći bez patnje. Potjeh prihvaća bol koju osjeća zbog toga što napušta djeda kao žrtvu, u ime postizanja višeg dobra. S jedne strane osjeća jake emocije koje mu daju snagu da ode, ali s druge osjeća i bol zbog napuštanja djeda, no u duhu kršćanske duhovnosti, prihvaća bol kao žrtvu i čini ono što misli da je pravedno, što lijepo prikazuje citat: „Potjeha pak jako zaboli srce za djedom, i malo, malo, te bi se na pragu predomislio i ostao uz djeda.“ Boljelo ga je i to što ga djed zaista voli pa će napuštanje prouzročiti bol i djedu: „Vjest bijaše sijed starac, te mu na svijetu ne bijaše stalo ni do čega, jedino do njegova unuka Potjeha, kojeg je ljubio(...)“. Potjeh je svjestan svega, ali još uvijek više voli istinu i postupa prema svojoj savjesti.

Na prvi bi se pogled moglo reći da je Potjeh vrlo tvrdoglav, inatljiv i sebičan, no radi se o Potjehovom imperativu savjesti koji je prožet duhom kršćanske duhovnosti da postupi ispravno i

¹⁵² Najljepše misli svetog Augustina (28.8.2022.) Bitno.net.

¹⁵³ Najljepše misli svetog Augustina (28.8.2022.) Bitno.net.

istinito, iako je osjećao i neugodne emocije tuge, žalosti i žaljenja što mora napustiti djeda u ime višeg dobra. Ugodne emocije povezane s čežnjom za istinom, ispunjavaju ga na putu prema toj istini te mu daju snagu da podnese bol odvajanja od djeda kao žrtvu za više dobro, a to je očuvanje osobne savjesti. Taj duhovni sloj jednostavno „nadjachava“ svaku drugu konotaciju, pa i mitološku, te se zbog toga, Ivana Brlić Mažuranić može smatrati, pored svega ostaloga, i književnicom kršćanske duhovnosti.

6. Duhovnost u poeziji Vladimira Nazora

Vladimir Nazor jedan je od naših najplodnijih pjesnika na prijelazu između Realizma i Moderne. Nazorova je lirika ispunjena ljudskom intimom, mitološkim motivima, nacionalnim temama te odnosom prošlosti i sadašnjosti, a cijeloga je života ostao originalan ne dopuštajući da književni tokovi utječu na njegovo stvaralaštvo.¹⁵⁴ Iako nisu sva Nazorova djela duhovnog ili religioznog karaktera, duhovnost se svakako ističe, a zanimljiv put razvitka njegove vjere, prikazat ćemo u daljnjem tekstu.¹⁵⁵ Unatoč sumnjama i ponekad skeptičnom pristupu teološkim pitanjima, Nazor je u svojim djelima izražavao osobni doživljaj Boga i svijeta.¹⁵⁶ Religiozni su elementi prisutni u njegovoj poeziji, a često se isprepliću s nacionalnim motivima i mitološkim vizijama.¹⁵⁷ Kroz svoje stvaralaštvo, vrlo zorno prikazao koliko su duhovnost, vjera i molitva neizostavni dio njegova života.¹⁵⁸ U prvom razdoblju svog stvaralaštva, Nazor se intenzivno posvećuje nacionalnoj tematici. Također, možemo pronaći obilje legendarno – mitske tematike, koja je bila posebno inspirirajuća te ponekad duhovne teme koje će tek kasnije doći do pravog izražaja u Nazorovim djelima.¹⁵⁹

Njegov je pristup vjeri opušten i neopterećen dogmama, više se fokusira na osobne doživljaje i pjesnički užitak.¹⁶⁰ Ponekad se suočava s nesporazumima između vjere i stvarnosti života, a u pjesmi *K Bogu!*, koja pripada prvom razdoblju, možemo primijetiti vjerske nemire:

„Bože, ja sam uvijek nosio te živa
Na dnu duše svoje: u burne trenutke
Obijesti, i kada cijelu noć je šutke
Kopala mi srcem sumnja hladna siva.

Nošah te u sebi i kad sve sam vrutke
Vjeri pečatio, i kvas, što ga liva

¹⁵⁴ Šimundža, Drago, 1983. *Odrzi vjere i nevjere u hrvatskoj književnosti: Vladimir Nazor – religiozni pjesnik*, str. 48.

¹⁵⁵ D. Šimundža, n.dj. (166) 48.

¹⁵⁶ D. Šimundža, n.dj. (166) 51.

¹⁵⁷ D. Šimundža, n.dj. (166) 51.

¹⁵⁸ D. Šimundža, n.dj. (166) 51.

¹⁵⁹ D. Šimundža, n.dj. (166) 56.

¹⁶⁰ D. Šimundža, n.dj. (166) 52.

Tvoja ljubav u nas, gušio, i tkiva
Nade u glib bacao niz drum svoj i putke.

Ja sam se rvao s tobom, velji Bože!
Svladan rukom tvojom, poraza svu sreću
Spoznah, i znam, što ti blaga sila može.

I jer borbu s crvom ti prezreo nisi,
Osjećam u duši vjeru uvijek veću.
I sve biće moje prema tebi klisi.¹⁶¹

(*K Bogu!*, 1915.)

Nazorov je ton jednostavan, miran i iskren s prizvukom sumnje, ali ipak jače odzvanja ton vjere i priznanja.¹⁶² Ovo je djelo zanimljiv dijalog s Bogom, gdje se lirski subjekt poziva na svoju vjeru, kao da se od čega brani, istodobno hvaleći i slaveći Boga. Pjesmu *Molitva na moru*, Nazor je uvrstio u zbirku *Hrvatski kraljevi*, čime je domoljubnu svijest i narodne misli povezo s religijskim idejama, a pjesma je dala poseban duhovni ugođaj čitavoj zbirci.¹⁶³

„O Bože, koji dade nam u baštinu
Najslađu zemlju i more najgorčije,
Daj nam i milost, da sved mogli budemo
Tu masnu grudu orati,
Taj tvrdi kamen lomiti,
Tim sinjim morem ploviti!

Duboko neka režu naši plugovi,
Visoko nek se dižu naši batovi,
A naša vesla i sidra i jambori
Nek pljuskaju sve valove,
Nek stružu svim dubinama.

¹⁶¹ D. Šimundža, n.dj. (166) 52.

¹⁶² D. Šimundža, n.dj. (166) 52.

¹⁶³ D. Šimundža, n.dj. (166) 58.

Nek strše nad svim morima!

O Bože, daj nam ljutih suza potoke,
Da more naše postane još gorčije
Za tuđa usta, – pa ćemo te slaviti,
U dane sreće, šuštanjem
Pješćanih žala, pučinskih
Oluja divljim pjesmama!¹⁶⁴

6.1. Druga etapa stvaralaštva

U drugoj etapi pjesnikova života i stvaralaštva, nastaju *Nove pjesme* u kojima vidimo sve veću religioznu dimenziju, a vrhunac postiže zbirkom *Pjesme o četiri arhanđela*.¹⁶⁵ U Vladimira, povremeno nalazimo izrazitu introvertnost, usmjerenost prema vlastitom unutarnjem biću, a njegov je stil i dalje prožet mističnošću i mitskim panteizmom.¹⁶⁶ *Nove pjesme* unose više refleksije i meditacije, a u pjesmi *Na vrhu* posebno ističe smisao žrtve i snagu vjere.¹⁶⁷

„Ja vjerujem, Bože, da čovjek je stvor,
Al tvrđi od gorskoga kama,
I jedriji neg je taj planinski bor
I žarči od sunčeva plama.
... Ja vjerujem, Bože, da vihor i mrak
Kroz nojcu nas tjeraju hudu,
Da sjajniji sine l’jep sunčev nam trak,
A bokovi jači nam budu;
I valova rika i vjetrine gnjev
I srdžba velikih voda
Da čovjeka prate ko okrepli pjev,

¹⁶⁴ Mihanović, Nedjeljko 2014. *Ja vjerujem, Poezija religioznog nadahnuća*, str. 44.

¹⁶⁵ D. Šimundža, n.dj. (8) 243.

¹⁶⁶ D. Šimundža, n.dj. (166) 65.

¹⁶⁷ Šimundža, Drago, 1983. *Odrzi vjere i nevjere u hrvatskoj književnosti: Vladimir Nazor – religiozni pjesnik (II)*, 265.

Dok tvrdom zemljicom hoda.
Ti kličeš nam: »Dođ'te na gorski taj vrh,
Vi, što vas je pritislo breme! (...)
... Ja vjerujem, Bože, da čvrsto ću stati
Pred tobom uz pećinu tvrdu,
I zorom da novom ko sunce ću sjati
Na ovome visokom brdu.«¹⁶⁸

(*Na vrhu*, 1913)

Ovo „brdo“ koje se spominje u pjesmi mogli bismo povezati s biblijskim brdima Horeb, Sinaj i s Govorom na Gori koji predstavljaju vrhunce životne spoznaje i razboritosti.¹⁶⁹ Stih „Ti kličeš nam: Dođ'te na gorski taj vrh,/ Vi, što vas je pritislo breme!“, konotira na Kristov poziv: „Dođite k meni svi koji ste umorni i opterećeni, i ja ću vas okrijepiti“¹⁷⁰. Vidimo da počinje shvaćati i prihvaćati životne poteškoće, u duhu kršćanskog nauka o životu i patnji.¹⁷¹ U tome duhu, promišlja o vlastitim pogreškama i razapetosti u svom biću.¹⁷² Njegove nekadašnje vizije, sada se jasno pretapaju u vjeru, praćene tihim priznanjem.¹⁷³ Pjesnik često meditira o svojoj sve izraženijoj unutarnjoj podijeljenosti, ali unatoč tome teži prema boljem, humanijem i nesebičnom životu te duhovnoj povezanosti sa Stvoriteljem.¹⁷⁴

U njegovim ispovijedima, koje prožima etičko-religiozna inspiracija, otkrivaju se tajanstvena istina i duboka stvarnost, a on osjeća dualizam Dobra i Zla.¹⁷⁵ Iako to ne treba u potpunosti interpretirati kao obraćenje, Nazor aludira na tu mogućnost, što je posebno vidljivo u pjesmi *Kupina što gori*. Taj naslov ima snažnu povezanost sa starozavjetnim gorućim grmom, koji Nazor često koristi.

„Otkako me noge po toj zemlji nose,
Njivama tumaram, lutam pokraj sela:
Otrova sam srko iz stotinu vrela,
Iz stotinu čaški ja se napih rose. (...)

¹⁶⁸ V. Nazor, n.dj. (176) 67-68.

¹⁶⁹ D. Šimundža, n.dj. (166) 66.

¹⁷⁰ Kaštelan, Jure, Duda, Bonaventura 1976. *Biblija, Stari i Novi zavjet*, str. 946.

¹⁷¹ D. Šimundža, n.dj. (166) 66.

¹⁷² D. Šimundža, n.dj. (166) 66.

¹⁷³ D. Šimundža, n.dj. (166) 65.

¹⁷⁴ D. Šimundža, n.dj. (166) 66.

¹⁷⁵ D. Šimundža, n.dj. (179) 264.

Blijed i ranjen klonuh. — A l baš sada, ljudi,
Blagoslov će pasti na muke m i sve.
Tek će sada na dnu izmučenih grudi
Kao slatko voće da mi duša zre. (...)

Vidim: ja sam istom sada progledao,
Kad oborih oči u taj crni prah.
I mir svoj sam našo, kad sam izderao
Pređu ludih sanja što je dugo tkah. (...)

Postao sam komet koji opet sijeva,
Jer kroz oganj prođe rodnog sunca svog,
Kupina što gori, a ne sagorijeva
Jer je dahom svojim opet užga Bog.

Bože, koji morskim valovima gaziš
I nebo raspinješ, šiješ zvijezda roj,
Ti, što na šum travin, cijuk ptičji paziš,
Na me se obazri i na vapaj moj !(...)

Ne daj, da me opet strašni vampir mori
I kap zadnju srhne bolnog srca mog!
Pusti, plam nek ovaj i srč mi izgori,
Bože pređa naših, Bože oca mog!“¹⁷⁶

Ovdje se očito radi o ispovjednom, autobiografskom izričaju.¹⁷⁷ Kroz pjesmu, pjesnik uvjerljivo izražava sebe, svoj svijet i život, s istaknutom religioznom notom.¹⁷⁸ Važno je prepoznati etičko-religioznu funkciju i duhovnu simboliku te metafore. U pjesniku gori „grm“ koji ne izgara jer je

¹⁷⁶ D. Šimundža, n.dj. (179) 264-265.

¹⁷⁷ D. Šimundža, n.dj. (179) 265.

¹⁷⁸ D. Šimundža, n.dj. (179) 265.

Božja prisutnost uvijek u njemu. Tako u ovoj kasnijoj fazi pjesnikova stvaralaštva, vidimo vjeru koja se ne gasi, koja se produbljuje i odrasta.

Nazor je snažno doživljavao svijet kroz svoju osjećajnost, a posebno je bio svjestan djelatnosti duhovnog u sebi i oko sebe.¹⁷⁹ Kao emotivan čovjek, proživljavao je unutarnje sukobe zbog svojih povremenih „krivudavih“ koraka, nakon kojih se kroz pjesme kaje, obraća i vraća Bogu.¹⁸⁰ U zbirkama drugog razdoblja religiozne interpretacije, Nazor spaja religiozno i profano kroz intimu, mističnost i mitološke elemente, a u kasnijim pjesmama pokazuje meditativnost i duhovna promišljanja koja su sazrela na visoku razinu vjere.¹⁸¹

¹⁷⁹ D. Šimundža, n.dj. (179) 264.

¹⁸⁰ D. Šimundža, n.dj. (179) 266.

¹⁸¹ D. Šimundža, n.dj. (179) 258.

7. Duhovnost u poeziji Antuna Branka Šimića

Antun Branko Šimić (1898. — 1925.), jedan je od najznačajnijih predstavnika ekspresionizma i jedan od najvećih hrvatskih pjesnika.¹⁸² Bio je duboko promišljen i osjetljiv, a u duši je nosio nemire i nedoumice o životu i ništavilu, sukobu tijela i duha, prošlosti i budućnosti te traganje za smislom života.¹⁸³ U svom je opusu ostavio antologijske pjesme koje izražavaju djetinju molitvu i prihvaćanje Boga, no istovremeno u mnogim pjesmama nudi nemirne stihove ispunjene sumnjom, rezignacijom pa čak i otvorenim negiranjem i odbacivanjem Boga.¹⁸⁴ Često je prelazio iz vjere u nevjeru, iz sigurnosti u nemir i sumnju, iz skepse u razočaranje i apsurd, ali i obrnuto.¹⁸⁵ Na taj način, postao je simbol suvremenog intelektualca koji se suočava sam sa sobom i lomi u svojim uvjerenjima pritisnut ateističkom krizom 20. stoljeća.¹⁸⁶

Moglo bi se reći kako Šimić nastavlja Kranjčevićevu snažnu socijalnu notu, a česte teme su egzistencijalna pitanja, smrt, bolest i fenomen vječnosti.¹⁸⁷ U svojoj zbirci *Preobraženja*, pjeva o neizgovorenim snovima, estetskim vizijama, egzistencijalizmu, a pronaci će i izlaz za svoje metafizičke nemire.¹⁸⁸ U njegovom se opusu, misao i poezija isprepliću i stapaju u elegantnim asimetričnim stihovima, stvarajući jedinstvenu cjelinu.¹⁸⁹

7.1. Razdoblje krize vjere

Bio je snažan sljedbenik novog duha suočen s unutarnjom religioznom potrebom koja je duboko ukorijenjena u ljudskom biću.¹⁹⁰ Međutim, život mu je postavljao izazove i iskušenja, društvo i okolina također su imali svoje utjecaje, a duhovne i estetske moderne struje utjecale su na njega izazivajući razdore i sumnje.¹⁹¹ Unutarnji nemir i nedostatak sigurnosti, natjerali su Šimića da se

¹⁸² Šimundža, Drago, 1982. *Odrzi vjere i nevjere u hrvatskoj književnosti: Antun Branko Šimić – pjesnik religioznih nemira*, str 146.

¹⁸³ D. Šimundža, n.dj. (193) 146.

¹⁸⁴ D. Šimundža, n.dj. (193) 146.

¹⁸⁵ D. Šimundža, n.dj. (193) 146.

¹⁸⁶ D. Šimundža, n.dj. (193) 146.

¹⁸⁷ B. Petrač, n.dj., (23) 92.

¹⁸⁸ D. Šimundža, n.dj. (193) 147.

¹⁸⁹ D. Šimundža, n.dj. (193) 147.

¹⁹⁰ B. Petrač, n.dj., (23) 92.

¹⁹¹ B. Petrač, n.dj., (23) 92.

prepusti unutarnjem buntu, prkosu i nagonu koji su ga u najtežim krizama uranjali u duboka razočaranja.¹⁹² Njegovo svjedočanstvo, iz tih godina, bolno je: „Da mogu opisati očaj od svoje 17. do 20., 21. godine, to bi bio rijedak prikaz, vrlo karakterističan, ne samo za mene, već općenito za mladića koji razmišlja, koji napušta stare vjere, a još nije prihvatio nove. Oh, ta praznina, kaos, besmisao svega! To bi možda bilo iznimno karakteristično za cijelo naše doba.“¹⁹³ Primjer Šimićevih trenutaka sumnje, razdora i nevjere je pjesma *Prazno nebo*.¹⁹⁴

„Nebo je već dugo praznina
bez Boga i serafina,
beskrajna pustinja siva
kroz koju kadšto aeroplan, grdna tica, pliva,

Ne lete više duše gore ko laste.
Čovjek u zemlju legne i sav se raspe.
K Bogu izgubismo pute.
Pjesnici stoje pred ništavilom, i ćute.“¹⁹⁵

U stihovima „K Bogu izgubismo pute.“ ističe se duboki potres smisla egzistencije bez prisutnosti Boga i anđela.¹⁹⁶ Također, vidimo osjećaj raspetosti i trenutak nevjere gdje se pjesnik osjeća napuštenim od Boga. Ova pjesma predstavlja Brankovu fazu sumnje, patnje, osjećaja napuštenosti i duhovnog besmisla. Kada se prepuštao vlastitom buntu i neukrotivom nagonu, umjesto da pronade smirenje, suočavao se s još dubljim tragičnim trenucima i sukobima s tradicionalnim.¹⁹⁷

„Ima li itko u svijetu
kom bi se mogo obratiti?
Od ljudi se morah odvratiti
Knjige me samo smetu

Da ima barem bog da mi on

¹⁹² B. Petrač, n.dj., (23) 92.

¹⁹³ B. Petrač, n.dj., (23) 92.

¹⁹⁴ B. Petrač, n.dj., (23) 92.

¹⁹⁵ Pandžić, Vlado, 1995. *Preobraženja i izabrane druge pjesme*, str. 10-76.

¹⁹⁶ B. Petrač, n.dj., (23) 92.

¹⁹⁷ D. Šimundža, n.dj. (193) 150.

pomogne iz ovih muka
i da mi njegova ruka
pokaže pravi put!

Al boga nema više
u hramu ni izvan hrama
O zašto mi ubiste boga
i ostaviste me sama! (...)
(*Mladić*, 1922.)¹⁹⁸

Ovo je, očito, bilo kritično doba Brankove vjere. Primjećujemo duboku usamljenost, tugu i osjećaj napuštenosti, a vidimo da čak i riječ bog piše malim početnim slovom, što aludira na stanje očaja i nepovjerenja u Boga. Optužuje ljude da su ubili Boga, no zapravo je on taj koji Ga ubija svojim negiranjem, odbacivanjem i nedostatkom vjere. Nije Bog mrtav zbog nepostojanja, već zbog autorova nedostatka vjere i aktivnog odbijanja. Kasnije će ponovno pronaći tog Boga i postići pomirenje s Njim, kao i sa svojom životnom sudbinom koja katkad donosi teške trenutke, bol i patnju.

Izuzetno je zanimljiva ova godina 1922. u kojoj, nakon *Praznog neba*, Šimić nastavlja svojim ateističkim tonom i piše *Ćutljivi sastanak s prijateljem* u kojem jasno negira vjeru u vječnost i spasenje duša.

(...)
„O kad bih barem vjerovô u uskrsnuće tijela
u onaj sudnji dan
kad bi na glas groma: na silni glas Boga
poustali svi mrtvi iz grobova!
Al uskrsnuća nema
i mrtvi sve će sudnje dane prospavati dalje
u vječnost
U zemlju jedno se ljudi kupe poslije smrti
i odatle se ne podižu više“¹⁹⁹ (...)

¹⁹⁸ V. Pandžić, n.dj. (207) 10-150.

¹⁹⁹ V. Pandžić, n.dj. (207) 10-150.

Međutim, takva ateistička vizija nije bila ostvarenje koje je naš pjesnik čeznuo.²⁰⁰ Kao biće stvoreno za smisao i vječnost, kao pobornik duha, on nije bio zadovoljan takvim sudbinama.²⁰¹ Stoga, usprkos svoj nevjeri, s najdubljom duševnom boli, vapi za vjerom.²⁰²

7.2. *Razdoblje pouzdanja u Boga*

U svojoj nemirnoj kreativnosti i životu, Šimić nije toliko pesimističan kao što se ponekad čini, imao je on vedrijih, čak i ljubavnih izričaja. Kao pjesnik koji zastupa iskonske ljudske vrijednosti, vjeru i smisao, nije ostao nijem pred mnogim problemima. U najtežim trenucima, ipak se obraćao svom Bogu, čvrsto vjerovao u Njega i iskreno se molio poput djeteta. Njegove riječi otkrivaju tjeskobu, duboku krizu i bol, ali istovremeno iskazuju i povjerenje Bogu u mukama života:

(...)

„I moja duša u svetom času
pada na koljena kao očajnik
i pruža ruke,
moli –

Bože, koji ne daš da moje noći sjaju
od sjaja kakvih sitnih bijelih cvjetova
ili kakvih visokih zvijezda,
koji ne daš da moje noći mirišu aprilima
i snovima nevinih mladih djevojaka,
daj mi, daj mi, da pada noćas
jedna cijela oluja zvijezda i cvijeća
na me
na moje oči mračne i žalosne,
na sve moje
i na cijelu zemlju,

²⁰⁰ D. Šimundža, n.dj. (193) 160.

²⁰¹ D. Šimundža, n.dj. (193) 160.

²⁰² D. Šimundža, n.dj. (193) 160.

jedna cijela oluja zvijezda i cvijeća,
da sve bude jedna beskrajna radost od zvijezda i cvijeća cvijeća.“

(*Molitva*, 1913. – 1924.)

Primjećujemo da u Branku još uvijek postoji nedostatak povjerenja u Boga, kao i nedostatak predanosti. Unatoč njegovim molitvama, primjećuje se stav koji izražava osjećaj da mu je nešto oduzeto, a krivicu za to pripisuje Bogu kojega smatra odgovornim za svoje patnje. Umjesto da uživa u životu i druženju s djevojkama, što je prirodno za mladog čovjeka, Branko mora podnijeti bol i bolest u krevetu već u vrlo mladoj dobi. Kroz njegove stihove, osjećamo frustraciju, nezadovoljstvo i očaj koji isijavaju iz njegovog unutarnjeg stanja.

Veću predanost i dublju duhovnu spoznaju možemo primijetiti u *Molitvi na putu*, koja djeluje poput melema za dušu.²⁰³ Ova je molitva nastala 1920. godine nakon turbulentnih mladenačkih borbi te iz nje jasno zrači osjećaj Božje ljubavi i svijest da Bog vodi njegov život.²⁰⁴ Iako trenutno prolazi kroz teške trenutke i patnju, pjesnik pronalazi smiraj jedino u vjeri i povjerenju u Boga. Tu patnju doživljava kao dio smislenog puta kojim se mora proći, a utjehu nalazi u Božjoj prisutnosti:

„Bože
koji si me do ovoga časa doveo nevidljiv
vodi me i dalje koncu mojih želja

Ne ostavi me
umorna i sama nasred puta (...)

(...)Bože
daj da novo plavo jutro
iz umora digne moje misli
da kroz blijede ruke prođe mlaz crvene svježe krvi

Budi
nad mojom glavom moja pratilica zvijezda“

²⁰³ D. Šimundža, n.dj. (193) 154.

²⁰⁴ D. Šimundža, n.dj. (193) 154.

Molitva na putu zrači toplinom, prozračnom lirskom snagom i unutarnjim mirom.²⁰⁵ Riječi su tople, jednostavne i uvjerljive, oslobođene bilo kakvog pretjeranog sentimenta, melankolije ili površnog poboštva, naglašena je ljepota molitve s Bogom i vjerom kao središnjim temama.²⁰⁶

Šimić je kao nemirni mladić gajio strastvenu čežnju za transcendencijom, a njegove snove o uzdizanju duha iznad prolaznosti, oslobođenju od tjelesnosti, preobraženju u čisto duhovno biće i dostizanju „nebeskog bića“ pronalazimo u zbirci *Preobraženja*:²⁰⁷

„Bog noći

mjesec

sade s neba

i dokoraca lagano do moje kuće

Polako on se uspne na moj prozor

i spusti pogled na me

On mami mene u noć

Ja ustajem... i moje lice bijelo... smiješi se

Koracam sanen rubovima krova

i šetam kroz noć u visini

– Mene drže meke ruke mjeseca –

O tako lak sam... nezemaljski... lebdim

i mogu stati na list stabla

Ne zovite me: glas sa zemlje

smrt je moga nebeskoga bića

Visoko iznad zemlje lebdim lagan kroza sfere“

²⁰⁵ D. Šimundža, n.dj. (193) 155.

²⁰⁶ D. Šimundža, n.dj. (193) 155.

²⁰⁷ D. Šimundža, n.dj. (193) 168.

(*Mjesečar*, 1920.)²⁰⁸

U ovoj pjesmi možemo vidjeti čežnju za duhovnim sjedinjenjem s Bogom. Pjesnik izražava želju duše da se potpuno sjedini s Bogom, kao Stvoriteljem, osjećajući teret ovozemaljskog života. Osjetit će oslobođenje kada postigne svoj nebeski oblik života. Unatoč sumnjama, a ponekad i otvorenoj nevjeri, njegov je ideal ostao isti – pronaći konačni smisao u Bogu, pobjedu duha nad tijelom i vječnosti nad prolaznošću.²⁰⁹ U svojim je nemirima i bolesti ima vrlo teške trenutke te je sumnjajući u sve dosadašnje vrijednosti, očito posumnjao i u vjeru.²¹⁰ Sukobljavao se sa stvarnošću i sa samim sobom: s nemirima tijela, usamljenošću, tjeskobom, siromaštvom i smrću.²¹¹

„Ja sam ostavio šum svjetla i ljude
Bježim pognut pokraj mrtvih kuća
Muzika zaostaje i za mnom zadnji zvuk se kida
Svjetiljke i zvijezde redom gasnu.

(...)

Ja sam tama
ćutnja stajanje.
Moja duša tone u dubine noći
i ko zvuk se rasiplje
i mre.“

(*Izgubljen*, 19913.-1924.)

U stihovima „Ja sam tama“ i „Moja duša tone u dubine noći“, vidimo da se nalazi u mračnom razdoblju svog života, obavijenim besmislenošću.²¹² Prirodno ljudski, ima snažnu potrebu za stabilnom podrškom, ali trenutno to ne shvaća.²¹³

²⁰⁸ V. Pandžić, n.dj. (207) 10-150.

²⁰⁹ D. Šimundža, n.dj. (193) 152.

²¹⁰ D. Šimundža, n.dj. (193) 153.

²¹¹ D. Šimundža, n.dj. (193) 153.

²¹² D. Šimundža, n.dj. (193) 153.

²¹³ D. Šimundža, n.dj. (193) 153.

7.3. *Pristupi fenomenu Boga*

Zanimljiva su dva različita pristupa Bogu u Šimićevo stvaralaštvu. Primjere možemo razmotriti u pjesmama *Prazno nebo* i *Nađeni Bog*, gdje se dva teološka stava mogu definirati kao teologija odozgo i teologija odozdo.²¹⁴ U *Praznom nebu*, Šimić započinje „odozgo“, od Boga i anđela koje su ljudi zanemarili i odbacili, a pjesnik zajedno s njima nema što reći – šuti.²¹⁵ Već smo zamijetili stihove „Ne lete više duše gore ko laste.“ i „K Bogu izgubismo pute.“ gdje pjesnik pokušava dokazati da čovjek ne može tražiti Boga u nebesima koja su daleka i nedostižna, već u malim stvarima koje može lako shvatiti na zemaljskom svijetu. Stoga, kada tražimo Boga u svijetu kojega je stvorio i gdje On aktivno djeluje, zastupajući teologiju „odozdo“, tada nam se Bog otkriva, približava i šapuće – djeluje u čovjeku.²¹⁶

Imao je Šimić, također, vedre, ljubavne i zanosne pjesme koje su odisale toplinom, pozitivnošću i radosti. U tim trenucima, osjećao je unutarnji mir dok su se oluje u njemu polagano smirivale, a bio je pomiren i sa svojom sudbinom. Primjer je pjesma *Povratak*, 1920.:

„Ja sam natrag došo
bez mutnih misli na svom licu
U ljetnu svjetlost
osmjehuje se blago moja duša

Iziđi na svoj prozor
gledaj:

Daleko gdje se preko šuma i crvenih kuća svijetle obale
sa zelenom se vodom moje tijelo igra

Polako ćeš zaboravljati prošlog mene

Pred tobom ja ću rasti

nov i visok“²¹⁷

(...)

²¹⁴ Šeg J. Šego i A. Volenik, n.dj. (12), 376.

²¹⁵ Šeg J. Šego i A. Volenik, n.dj. (12), 376.

²¹⁶ Šeg J. Šego i A. Volenik, n.dj. (12), 376.

²¹⁷ V. Pandžić, n.dj. (207) 10-150.

Pjesnik kao da opisuje povratak svojem unutarnjem miru. Čini se da je ponovno pronašao spokoj koji je bio izgubljen usred sumnji i traženja kroz koja je prošao. Sada, kada je njegova duša smirena, pjesme odišu vedrijim i svjetlijim motivima – šume, osmijeh, obala. On govori o svome rastu, što aludira na duhovni napredak i razvoj. Nakon raznih poteškoća i padova, čovjek se vraća snažniji i veći, spreman za nove kušnje i izazove koje život stavlja pred njega.

7.4. *Smrt i bespomoćnost*

Konačan Brankov obračun s tijelom zvuči zastrašujuće dok izražava krajnji prezir prema tijelu i bolesti u pjesmi *Tijelo i mi*. Iako stihovi prividno zvuče nekršćanski, oni odaju intimu pjesnika, ali ne i potpunu nevjeru:

„Kroz moje žile teče otrov što ga popih
u nasladama, u noćima pjanim.

I otrov truje. Tijelo trune. Ja živim u lešu.

I tijelo mi se gadi. Može li se kako
odijeliti od tijela, biti čist od tijela?

Tijelo je teret, tuđin, trulost.

Ja bih ga rado ostavio negdje
i utekao od njega, odletio zauvijek u slobodu.

Ovako živim s njim, u njemu. Nerazdjeljiv.

O tko me spoji s ovim tuđinom u jedno?

Tijelo: težina drži me za zemlju

i odvući će me u nju svega, bez ostatka.

(...)

I probudim se: ležim u svom lešu.“²¹⁸

U svojoj dubokoj idealizaciji, Šimić čezne da se preobrazi u duhovno biće i postigne beskonačnu savršenost kojoj teži čitav život.²¹⁹ Može se pretpostaviti da Šimić doživljava toliku

²¹⁸ V. Pandžić, n.dj. (207) 10-150.

²¹⁹ D. Šimundža, n.dj. (193) 151.

patnju zbog tuberkuloze i plućnih bolesti, koje su bile uzroci njegove smrti. Zbog teškog fizičkog stanja tijela, poljuljan je i njegov duh. Trpljenje i bol su intenzivni, a razdvajanje duše od tijela pruža mu rješenje, mir i spokoj. Osim bolesti, dodatni teret mu predstavljaju osobnih grijesi kojih sada, na samrti, postaje sve više svjestan. Tu je prisutna i biblijska tematika da ništa nečisto ne može ući u raj, u vječnost za kojom Šimić na samrti, silno čezne. Zato izgovara riječi „I tijelo mi se gadi“, jer tijelo smatra grešnim, a kako bi njegova duša postigla smiraj, mora se osloboditi tereta grešnog tijela. Sva tjeskoba, bol i bolest konačno dovode do toga da Šimić ponovno pronade svojega Boga.²²⁰ Zaista, 1923. godine, u jednom od najpoznatijih djela *Nađeni Bog*, iznova otkriva svoju izvornu unutrašnjost i duhovnu narav.²²¹

„Ne traži Boga mišlju; u praznini
u kojoj se miso, tamna sjenka, gubi
Uza te Bog je, uvijek u blizini
U stvarima oko tebe, u zvuku i muku

Bog ti je uvijek najbliži od svega
Diraš ga rukom, gledaš ga u boji neba
Bog ti se smiješi iz jednog dragog lica
i plaši te iz svake stvari: nema tajne

Ne pružaj miso u praznu daljinu
Uza te Bog je. Otvori sva čula:
na tebe svjetlost s ljetnog neba pljušti

Bog oko tebe sja treperi miriše i šušti“
(*Nađeni Bog*, 1923)²²²

Šimić s potpunom sigurnošću izražava svoju povezanost s Bogom, kao najveći svjedok i vjernik, koji ne gaji nikakve sumnje. Naizgled se čini kao da nikada nije patio od unutarnjih nemira i nesigurnosti u vezi s vjerom i Božjom prisutnošću. Njegova težnja za Bogom više nije samo

²²⁰ D. Šimundža, n.dj. (193) 161.

²²¹ D. Šimundža, n.dj. (193) 161.

²²² V. Pandžić, n.dj. (207) 135.

duhovne prirode; sada prepoznaje Boga u svijetu oko sebe, u malim stvarima i radostima života. Osjeća se blagoslovljeno, kao da Bog izravno izljuje svoje svjetlo i ljubav na njega. Pjesma govori o bliskosti s Bogom i snažno potvrđuje Šimićevu religioznu potrebu.²²³ Unatoč svim protivljenjima i pitanjima koja ga muče, Bog mu je ponovno izvor hrabrosti i sigurnosti sve do smrti kada se miri s njime.²²⁴

Antun Branko Šimić rijedak je primjer pjesnika koji je u svom kratkom životnom vijeku ostavio toliko vrijednih djela u hrvatskoj književnosti.²²⁵ Već od svoje petnaeste godine, Šimić se odlučio odvojiti i osloboditi od svega što su ga do tada učili, uključujući religiozne i vjerske prakse te strog, tradicionalan odgoj.²²⁶ Bavio se socijalnim temama, tragao za istinom i Bogom, spontano iskazivao svoje sumnje u njegovu pravdu i pravednost, lutao u negiranju vjere, ali ipak pronalazi bliskost s Bogom kojega doživljava kao nešto neshvatljivo, a istovremeno kao partnera i zaštitnika.²²⁷ Bogu se obraća izravno, čak i kada ga ne vidi ili odbacuje, ali također kada mu se moli i posvećuje. Bio je strastveni obožavatelj ljepote, smisla i duhovnosti u čovjeku.²²⁸ Svojim mislima i osjećajima, neprestano je težio postati „nebesko biće“, žudeći za pobjedom duha nad tijelom, zemljom i materijalnim teretima.²²⁹ Međutim, kao što smo vidjeli, u njemu su se snažno ispreplitali vjera i nevjera, suština i egzistencija, smrt i konačni smisao.²³⁰ Tako, njegove duhovne nemire možemo shvatiti kao slikovit prikaz duhovnih previranja s kojima se sučeljava suvremeni čovjek, kako unutar tako i izvan književnosti.²³¹

²²³ D. Šimundža, n.dj. (193) 161.

²²⁴ D. Šimundža, n.dj. (193) 161.

²²⁵ Šeg J. Šego i A. Volenik, n.dj. (12), 376.

²²⁶ Šeg J. Šego i A. Volenik, n.dj. (12), 376.

²²⁷ Šeg J. Šego i A. Volenik, n.dj. (12), 376.

²²⁸ D. Šimundža, n.dj. (193) 168.

²²⁹ J. Šego i A. Volenik, n.dj. (12), 376.

²³⁰ J. Šego i A. Volenik, n.dj. (12), 376.

²³¹ D. Šimundža, n.dj. (193) 168.

8. Duhovnost u poeziji Tina Ujevića

Tin Ujević, jedan je od najvećih pjesnika, a istaknut je i kao filozofski književnik i mislilac.²³² U njegovoj poeziji, bajkovito su se preplitali snovi, slutnje, duhovni nemiri, egzistencijalne tjeskobe, životne kušnje i metafizičke refleksije.²³³ Njegova je tematika raznovrsna – govori o sudbini, skepsi, kontrastu između srca i uma, a poezija obiluje tajnama, metaforičkim slikama, racionalistički je zahtjevna i skeptična te ponekad i oprečna.²³⁴ Poznat je po pjesničkoj pluralnosti, gdje možemo pronaći elemente nadrealizma, ekspresionizma i dadaizma, asocijativnost u slobodnom stihu, kao i retorički, patetični nacionalni i društveni aktivizam.²³⁵ Imao je raznih utjecaja, od drevnih indijskih *Veda* pa sve do modernističkih antropozofskih ideja, ali ništa nije uspjelo u potpunosti zadovoljiti njegovu žeđ za odgovorima o bitku i Bogu kao stvoritelju beskrajskih prostora.²³⁶

Potaknut tim utjecajima, otkriva interes za nadrealizam, nirvanu i jedinstveni oblik kršćanskog misticizma.²³⁷ Stoga u Ujevićevoj lirici treba biti spreman na iznenađenja jer ćemo vidjeti primjere od tvrdog agnostika koji izjavljuje: „Ne treba meni laž o raj, ni varka boga“, do poniznog molitelja koji *Molitvu iz tamnice* nježno i patetično započinje:

„Beskrajsni Bože, što na plavom svodu
zlatu i srebru noćnih zvijezda pališ,
čuješ li gdje ti na prljavu podu
leleče ljutu molbu srvan mališ?“²³⁸

Njegova traženja obuhvaćaju vedsku filozofiju i budističko-brahmanske karme, a s druge strane duboke kršćanske motive na čijim je temeljima odrastao.²³⁹ Iz toga možemo zaključiti da je bio nemirni tragalac za Bogom i duhom.²⁴⁰

²³² D. Šimundža, n.dj. (8) 398.

²³³ D. Šimundža, n.dj. (8) 398.

²³⁴ D. Šimundža, n.dj. (8) 398.

²³⁵ J. Šego i A. Volenik, n.dj. (12), 378.

²³⁶ D. Šimundža, n.dj. (8) 406.

²³⁷ B. Petrač, n.dj., (23) 92.

²³⁸ J. Šego i A. Volenik, n.dj. (12), 378.

²³⁹ J. Šego i A. Volenik, n.dj. (12), 378.

²⁴⁰ D. Šimundža, n.dj. (8) 406.

8.1. *Etape stvaralaštva*

U Ujevićevoj poeziji možemo primijetiti nekoliko religijskih etapa koje odražavaju njegov interes za duhovnost i kršćansko doživljavanje Boga. Značajno je prvo razdoblje obilježeno njegovim boravkom u Parizu, gdje je nastaje *Svakidašnja jadikovka*.

„Kako je teško biti slab,
kako je teško biti sam,
i biti star, a biti mlad!

I biti slab, i nemoćan,
i sam bez igdje ikoga,
i nemiran, i očajan. (...)

–O Bože, Bože, sjeti se
svih obećanja blistavih
što si ih meni zadao.

O Bože, Bože, sjeti se
i ljubavi, i pobjede
i lovora i darova.

I znaj da Sin tvoj putuje
dolinom svijeta turobnom
po trnju i po kamenju,

Od nemila do nedraga,
i noge su mu krvave,
i srce mu je ranjeno. (...)

O Bože, žeže tvoja riječ
i tijesno joj je u grlu,

i željna je da zavapi.

Ta besjeda je lomača
i dužan sam je viknuti,
ili ću glavnjom planuti. (...)

O Bože, tek da dovrši
pečalno ovo lutanje
pod svodom koji ne čuje.

Jer meni treba moćna riječ,
jer meni treba odgovor,
i ljubav, ili sveta smrt. (...)

*(Svakidašnja jadikovka, 1916)*²⁴¹

Neki kritičari prepoznaju ovu pjesmu kao autobiografiju nastalu u najvažnijem trenutku Tinova života. Isprepliću se različite teme životnog puta, traganja za ljubavlju, smislom i srećom.²⁴² Dominantna spoznaja lirskog subjekta je da je teško biti mlad i usamljen, odnosno duhovno izgubljen – što dovodi do slabosti, bespomoćnosti i očajja.²⁴³ Čovjek korača, ali postaje zarobljen u blatu – ponižen, omalovažen i ugrožen ljudskom okrutnošću, do njega ne dopire sjaj zvijezde na nebu što konotira na život bez Boga, smisla i nade.²⁴⁴ Prilikom prvog obraćanja Bogu, podsjeća Ga na sjajna obećanja koja mu je dao – ljubav, pobjedu, slavu i darove.²⁴⁵ Nažalost, ta obećanja nisu se ispunila, pa pjesnik nazivajući se Božjim sinom, obavještava svog Oca o svojem putovanju, životnim preprekama te tjelesnom i duševnom stanju.²⁴⁶ Njegova je bol duboka i teško izreciva, nitko ne može istinski razumjeti njegovu patnju.²⁴⁷ Ispunjen gorčinom, pretvara svoju nesreću u umjetnost, a bol postaje izvor njegove stvaralačke snage.²⁴⁸ Svjestan je svoje pjesničke

²⁴¹ D. Šimundža, n.dj. (8) 421.

²⁴² J. Šego i A. Volenik, n.dj. (12), 379.

²⁴³ J. Šego i A. Volenik, n.dj. (12), 379.

²⁴⁴ J. Šego i A. Volenik, n.dj. (12), 379.

²⁴⁵ J. Šego i A. Volenik, n.dj. (12), 380.

²⁴⁶ J. Šego i A. Volenik, n.dj. (12), 380.

²⁴⁷ J. Šego i A. Volenik, n.dj. (12), 380.

²⁴⁸ J. Šego i A. Volenik, n.dj. (12), 380.

misije i prepoznaje da kroz svoje stvaralaštvo može prenijeti ideje na druge ljude koji se susreću sa sličnim problemima.²⁴⁹

Što se tiče vjere, nije mu bilo lako biti potpuno prepušten i pouzdan, ali nije mu bilo lako ni bez nje, proživljavao je gorke časove tjeskobe, osamljenosti, dubinske nesporazume, velike želje, a mala ostvarenja. Tužio se i molio Bogu što možemo vidjeti u pjesmi *Molitva iz tamnice*:

„Beskrajni Bože, što na plavom svodu
zlatu i srebru noćnih zvijezda pališ,
čuješ li gdje ti na prljavu podu
leleče ljutu molbu srvan mališ?

U noći kad sam očajnički bdio
s pogledom rujnim povrhu vlažna stropa,
kad sam u ognju bolnih mašta snio
zvuk pjesme bune ili gromor topa,

koliko puta iz te crne jame
podigoh nebu ruke pune gnjeva,
koliko puta povrhu oštre slame
provrištah mržnjom svetih hvalospjeva! (...)

Ako te grudi, il te oči bistre,
treba da kljunom svirep jastreb kljuje,
i da me memla, ili bitka istre,
neka! o neka! samo Bog da čuje! (...)

Neka od tijela ne ostane praha,
neka od duše ne preteče plama;
neka u požar nestane mog daha,
a povrhu lijesa bude vječna tama;“ (...)²⁵⁰

²⁴⁹ J. Šego i A. Volenik, n.dj. (12), 380.

²⁵⁰ D. Šimundža, n.dj. (8) 424.

On čezne za čudom Božjega dara, istovremeno iskazujući vjeru: „neka! O neka! Samo Bog da čuje!“, no unatoč vjeri, suočava se s duhovnim krizama koje ga obuzimaju. Osjeća tamu oko sebe i strepi od mogućnosti da u tami ostane cijelu vječnost. U njegovoj nutrini vode se intenzivne duhovne borbe i suočava se s unutarnjim krizama.

Sveobuhvatno, Ujević je vrlo kompleksan, složen i ponekad podvojen vjernik.²⁵¹ U njemu su sjedinjeni spiritualizam, idealizam i skepticizam, što se jasno očituje u njegovim djelima kroz mistične elemente.²⁵² Možemo zaključiti da je Tin tijekom života zadržao svoju vjeru i imao dugotrajan kontakt s Apsolutnim. Ta povezanost nije se ograničavala samo na kršćanske tradicije, već je obuhvaćala i istočnjačka učenja i modernističke struje.²⁵³

²⁵¹ D. Šimundža, n.dj. (8) 467.

²⁵² D. Šimundža, n.dj. (8) 467.

²⁵³ J. Šego i A. Volenik, n.dj. (12), 379.

Zaključak

U ovome smo radu prikazali kompleksnost i važnost duhovnosti u književnosti te njenu ulogu u razumijevanju čovjekova života i svijeta oko njega. Duhovnost u književnosti čovjeku pruža inspiraciju, utjehu, nadu, dublje razumijevanje samoga sebe te mu pomaže da pronađe smisao.

Svaki se pojedinac barem jednom u životu suočava s dubokim duhovnim pitanjima. Zato je izuzetno uzbudljivo istraživati egzistencijalne teme, kao što su smisao života, razlozi patnje, opći moral i potraga za unutarnjim mirom. Duhovna tematika pomaže čitateljima suočiti se s vlastitim osjećajima i mislima, potiče samosvijest te pomaže u prihvaćanju svijeta i sebe. Proučavanjem iskustava drugih ljudi, čovjek otvara vrata prema transformaciji vlastite svijesti i razvoju svog najboljeg potencijala. Uočili smo da književna djela odražavaju religioznu svijest vremena, ali istovremeno pružaju subjektivne perspektive pjesnika na Boga i vjeru.

Duhovnost je u hrvatskoj književnosti naišla na brojne kršćanske koncepte, što je odraz višestoljetnog utjecaja kršćanstva na hrvatski narod i kulturu. Kroz svoje stvaralaštvo, hrvatski književnici prenose duhovne poruke i istražuju teme ljudske sudbine, samoće i vjere u bolju budućnost. Vidjeli smo da su istaknuti pjesnici Silvije Strahimir Kranjčević, Antun Gustav Matoš, Ivana Brlić-Mažuranić, Vladimir Nazor, Antun Branko Šimić i Tin Ujević istraživali duhovne teme i u svojim pjesmama izražavali vlastiti odnos prema nadnaravnom. Pokazali su intimnu povezanost s duhovnim sferama i osobne doživljaje Boga kroz razne faze stvaralaštva, istražujući misterije Neba, postojanje Boga, suočavajući se s teškim životnim situacijama te izražavajući molitve i pokornost, ali i suprotstavljanje i nezadovoljstvo. Njihove riječi odražavaju kritički duh i slobodu izražavanja te se nadaju da će imati utjecaj na društvo i biti vrijedne za čovječanstvo. Njihova djela pružaju uvid u najtamnija stanja duha, ali također svjedoče o trenucima pročišćenja, rasvjetljenja i obraćenja. Ostavili su vrijedna djela koja svjedoče o njihovom dubokom promišljanju o duhovnosti, vjeri i smislu života, a njihova ostavština pruža uvid u duhovnu dimenziju hrvatskog naroda.

Literatura

- BRLIĆ-MAŽURANIĆ, I. (2010.) *Priče iz davnine. Izbor*. Zagreb: Znanje.
- CARRETTE, J., KING, R. (2005.) *Selling Spirituality. The Silent Takeover Of Religion*. London, New York: Routledge.
- FRANGEŠ, I. (1964.) *Pet stoljeća hrvatske književnosti: Silvije Strahimir Kranjčević, pjesme, pjesnička proza, kritike o sebi*. Zagreb: Matica hrvatska.
- GRGAT, I. (2017.) „Religijsko pjesništvo Silvija Strahimira Kranjčevića“, prvostupnički rad, Sveučilište Jurja Dobrile, Filozofski fakultet, Pula. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:137:877047>
- JURICA, N. (1991.) *Bog i hrvatska poezija XX. Stoljeća*. Zagreb: Alfa.
- Najljepše misli svetog Augustina* (28.8.2022.) Bitno.net, <https://www.bitno.net/vjera/duhovnost/najljepse-misli-svetog-augustina/> (stranica posjećena 20.8.2023.)
- PETRAČ, B. (1995.) „Duhovne odrednice hrvatske književnosti“, *Croatica Christiana periodica* 19 (36): 77-95. <https://hrcak.srce.hr/77706>
- PETRAČ, B. (2003.) *Jakovljeve ljestve hrvatske lirike: eseji o hrvatskim pjesnicima*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- PISKAČ, D. (2018.) *O književnosti i životu*. Zagreb: fakultet hrvatskih studija.
- POLOVIĆ, A. (2019.) „Duhovno pjesništvo 20. stoljeća“, diplomski rad, Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet, Rijeka. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:547701>
- SALOPEK, A. i ŠPEHAR, M. (2015.) „Kršćanstvo u djelima Ivane Brlić Mažuranić“, *Riječki teološki časopis* 45 (1): 109-130. <https://hrcak.srce.hr/146456>
- ŠEGO, J. i VOLENIK, A. (2012.) „Biblijski temelji u odabranim pjesmama Kranjčevića, Šimića i Ujevića“, *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 67 (3): 369-385. <https://hrcak.srce.hr/85704>
- ŠEGO, J. i ŽIŽEK, K. (2017.) „Religiozni motivi u stvaralaštvu Antuna Gustava Matoša, Milana Begovića i Vladimira Nazora“, *Croatica Christiana periodica* 41 (80): 207-222. <https://hrcak.srce.hr/199604>
- ŠIMUNDŽA, D. (1977.) „Problem Boga u suvremenoj književnosti: Uvodni pristup“, *Crkva u svijetu* 12 (4): 365-378. <https://hrcak.srce.hr/91023>

- ŠIMUNDŽA, D. (1982.) „Odrazi vjere i nevjere u hrvatskoj književnosti: Antun Branko Šimić – pjesnik religioznih nemira“, *Crkva u svijetu* 17 (2): 146-168. <https://hrcak.srce.hr/89941>
- ŠIMUNDŽA, D. (1983.) „Odrazi vjere i nevjere u hrvatskoj književnosti: Vladimir Nazor – religiozni pjesnik“, *Crkva u svijetu* 18 (1): 48-67. <https://hrcak.srce.hr/89587>
- ŠIMUNDŽA, D. (1983.) „Odrazi vjere i nevjere u hrvatskoj književnosti: Vladimir Nazor – religiozni pjesnik (II)“, *Crkva u svijetu* 18 (3): 257-281. <https://hrcak.srce.hr/89678>
- ŠIMUNDŽA, D. (1988.) „Religiozna polazišta i dileme Kranjčevićeve poezije“, *Crkva u svijetu* 23 (4): 342-356. <https://hrcak.srce.hr/85826>
- ŠIMUNDŽA, D. (2004.) *Bog u djelima hrvatskih pisaca. Vjera i nevjera u hrvatskoj književnosti 20. stoljeća. Svezak prvi*. Zagreb: Matica hrvatska.
- ZIMA, D. (2019.) *Praksa svijeta: biografija Ivane Brlić-Mažuranić*. Zagreb: Ljevak.

Izvori

- KAŠTELAN, J., DUDA, B. (ur.) (1976.) *Biblija, Stari i Novi zavjet*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Silvije Strahimir Kranjčević – Izabrane pjesme (2019-2020.)* eLektire.skole.hr, https://ag2019-2020.eucenje.unipu.hr/pluginfile.php/68631/mod_resource/content/0/kranjcevic_izabranepjesme.pdf (stranica posjećena 1.7.2023.)
- Antun Gustav Matoš – Pjesme.* Academia, https://www.academia.edu/24949663/Antun_Gustav_Mato%C5%A1_Pjesme (stranica posjećena 1.7.2023.)
- MIHANOVIĆ, N. (ur.) (2014.) *Ja vjerujem. Poezija religioznog nadahnuća*. Zagreb: Glas Koncila.
- Pdf* <http://web1.os-vnazora-postira.skole.hr/wp-content/uploads/2015/05/Nazor-PJESME-JA-VJERUJEM.pdf> (stranica posjećena 1.7.2023.)
- PANDŽIĆ, V. (1995.) *Preobraženja i izabrane druge pjesme*. Zagreb: Školske novine.